

Aikuisten S2 -oppijoiden kuulumisen rakentuminen paikallisissa toimintayhteisöissä

Weera Koskela
Maisterintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Weera Koskela	
Työn nimi Aikuisten S2 -oppijoiden kuulumisen rakentuminen paikallisissa toimintayhteisöissä	
Oppiaine Suomen kieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2023	Sivumäärä 54 + liite
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tarkastelen, miten aikuisten suomi toisena kielenä -oppijoiden kuulumisen rakentuu toimintayhteisöissä Suomessa ja miten niiden kielelliset käytänteet vaikuttavat tähän. Tutkielman aineisto koostuu neljästä nauhoitetusta ja litteroidusta haastattelusta, jotka keräsin syksyn 2022 aikana. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Miten haastateltavien kuulumisen paikallisiin toimintayhteisöihin rakentuu heidän kertomustensa perusteella? 2. Millaiset kielenkäyttötilanteet ja -tavat ovat haastateltavien kokemusten mukaan edistäneet ja millaiset estäneet heidän kuulumistaan paikallisiin toimintayhteisöihin? Käsittelen aineistoa narratiivisen analyysin sekä sisällönanalyysin keinoin. Muodostan tutkimuskysymysten kannalta relevanteista aineisto-osista tyyppikertomuksia, joita tarkastelen sosiaalisiin ryhmiin sekä paikkaan kuulumisen kautta.</p> <p>Osallistujille keskeiset sosiaaliset toimintayhteisöt jakautuvat rakenteellisiin ja vapaamuotoisiin. Ensimmäiset ovat lähtökohtaisesti suomenkielisiä, ja niitä edustaa aineistossa erityisesti työpaikan yhteisö. S2-oppijan kuulumisen rakenteellisiin toimintayhteisöihin muovautuu pitkälti <i>lingua francana</i> toimivan englannin käytön kautta. Se toimii tilanteisena osallistajana mutta samalla poissulkee mahdollisuuksia suomen kielen oppimiseen ja pitkäaikaiseen osallisuuden rakentumiseen. Vapaamuotoiset yhteisöt ovat usein monikielisiä, ja niille ominaista on limittäiskieleily, mikä edistää S2-oppijan kuulumisen kokemusta tarjoamalla hänelle osallisuuden ja asiantuntijuuden positioita. Kertomukset paikkaan kuulumisesta muodostavat kuvitteellisen Suomi-toimintayhteisön, joka edustaa ideologioita suomalaisuudesta ja suomenkielisyydestä. Nämä ideologiat näkyvät esimerkiksi S2-oppijoiden oletettuun taustaan pohjautuvina oletuksina heidän kielitaidostaan ja siten toimijuuden mahdollisuuksien säätelemisenä. Kaikki osallistajat kokevat kuuluvansa joihinkin sosiaalisiin toimintayhteisöihin, mutta kukaan heistä ei ilmaise samanlaista kokemusta paikallisuudesta kumpuavaa Suomi-toimintayhteisöä kohtaan.</p> <p>Kuuluminen määrittyy analyysin pohjalta prosessiksi, joka rakentuu yksilön itsestään ja jäsenyydestään muodostamista käsityksistä ja toimintayhteisöjen tarjoamista mahdollisuuksista. Kieli on keskeinen väline sosiaalisen ja paikallisen kuulumisen osoittamisessa, luomisessa ja rajoittamisessa.</p>	
Asiasanat suomi toisena kielenä, monikielisyys, yhteisöt, osallisuus, sisällönanalyysi, narratiivinen tutkimus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

Muita tietoa

TAULUKOT

Taulukko 1. Tutkimusosallistujien tiedot ja haastattelut.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
2.1	Yksilö yhteisöissä	4
2.1.1	Kielyhteisöstä toimintayhteisöön	4
2.1.2	Toimintayhteisön jäsenyys ja legitiimi perifeerinen osallistuminen	6
2.2	Kuuluminen	7
2.3	Läheisiä käsitteitä: identiteetti ja osallisuus	10
2.4	Monikieliset käytänteet: limittäiskieleily ja <i>lingua franca</i>	11
3	AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT	14
3.1	Aineistonkeruu ja käsittely	14
3.2	Sisällönanalyysi	17
3.3	Narratiivinen analyysi, tyyppikertomukset ja positiointi.....	18
4	ANALYYSI	20
4.1	Käsityksiä kuulumisesta	20
4.2	Kuuluminen sosiaalisissa yhteisöissä	23
4.2.1	Rakenteelliset toimintayhteisöt	23
4.2.2	Vapaamuotoiset toimintayhteisöt.....	30
4.3	Kuuluminen paikassa.....	33
4.3.1	Suomalaisuus ja suomenkielisyys kuvitteellisena Suomi- toimintayhteisönä	33
4.3.2	Suomi-yhteisön jäsenyys ja sen mahdollisuudet.....	38
5	PÄÄTÄNTÖ.....	44
	LÄHTEET	51

LIITE

Liite 1. Litterointimerkit

1 JOHDANTO

Kotoutuminen on ollut keskustelun aiheena Suomessa viime vuosina erityisesti vuoden 2015 suuren pakolaiskriisin ja sittemmin Ukrainassa tällä hetkellä käynnissä olevan sodan aiheuttaman pakolaisuuden kautta (ks. Sisäministeriö 2023). Kuulumisen kokemuksen rakentuminen suhteessa uuteen asuinpaikkaan on kotoutumisprosessin keskiössä – se on sekä kotoutumisen edellytys että sen tuote. Tämä näkyy kotoutumisen käsitteistössä muun muassa osallisuuden edistämisen kohdalla: osallisuus tarkoittaa kuulumisen tunnetta kotoutujalle merkityksellisiä yhteisöjä kohtaan sekä riittäviä mahdollisuuksia toimijuuteen omassa elämässään ja sosiaalisissa suhteissaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021.) Vaikka kuulumisen korostuu osallisuuden kautta kotoutumisessa, ei tämä täysin heijastu käytännön tasolle: vuosina 2018–2019 toteutetun FinMonik-tutkimuksen mukaan vain noin puolet vastanneista maahanmuuttajista kokee kuulumisen tunnetta suomalaisia tai omaa asuinkuntaansa kohtaan (Seppänen, Rask & Kuusio 2020: 74–76).

Kielenoppiminen on olennainen osa kotoutumisprosessia ja siten myös kiinnittymistä uuteen asuinpaikkaan: maahanmuuttajan toimijuus ja osallisuus erilaisilla suomalaisen yhteiskunnan tasoilla saa tukea suomen tai ruotsin kielen taidosta (Opetushallitus 2022: 11). Kielitaito sisältyykin kotoutumisen prosessiin jo lainsäädännössä: kotoutumislaki (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 § 3) määrittelee *kotoutumisen* maahanmuuttajan ja yhteiskunnan väliseksi vuorovaikutteiseksi prosessiksi, jonka avulla tämä muun muassa saavuttaa yhteiskunnassa toimimiseen tarvittavia taitoja ja tietoja. Maahanmuuttajien suomen kielen taitoa pyritään edistämään esimerkiksi kotoutumiskoulutuksessa kieli- ja viestintäosaamisen opetuksella (Opetushallitus 2022).

Kokemukseni S2-opetustyöstä tukee edellä mainittua maahanmuuttajan kielitaidon ja uuteen ympäristöön kiinnittymisen välistä yhteyttä. Näen työssäni, miten S2-oppijoiden kokemukset kuulumisesta ja osallisuudesta heijastuvat heidän kielenoppimismotivaatioonsa. Saan myös todistaa ajoittain kielenoppimisen hyötyjä oman paikan löytämisessä ympäröivässä yhteisössä. Tämä vastavuoroinen yhteys oli myös yksi tutkimusaiheeni syntyä motivoineista seikoista. Toivon tutkimuksen rakentavan siten myös omia resurssejani luoda opetuksessa kielen ja kuulumisen positiivinen

kehä, jossa kielenoppiminen ja kuulumisen kokemus tukevat toisiaan vastavuoraisesti.

Tämä maisterintutkielma käsittelee kuulumisen rakentumista suomalaisissa toimintayhteisöissä neljän aikuisiällä Suomeen muuttaneen suomi toisena kielenä -oppijan haastattelussa. Osallistujat eivät olleet haastattelujen aikana kotoutumiskoulutuksen asiakkaita. Hyödynnän kuitenkin kotoutumisen periaatteita tutkimukseni motivaationa niiden institutionaalisen kontekstin ulkopuolella, sillä näen niiden olevan olennaisia myös yleisellä tasolla maahanmuuttajan kuulumisen muodostumisessa. Tutkimuksen tavoite on selvittää kielen ja kuulumisen käsitteiden ympärille rakentuvan teoreettisen viitekehyksen sekä narratiivisen analyysin avulla, minkälaisiin yhteisöihin kuulumisen kokemuksia kohdentuu ja minkälaiset kielenkäyttötavat edistävät tai estävät käsityksiä paikkaan tai sosiaalisiin yhteisöihin kuulumisesta. Se tuottaa siten oleellista tietoa kielestä kotoutumisen ja uuteen asuinpaikkaan kiinnittymisen edellytyksenä havainnollistamalla erilaisten kielellisten käytänteiden vaikutusta S2-oppijoiden kokemukseen omasta paikastaan yhteisöissä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten haastateltavien kuulumisen paikallisiin toimintayhteisöihin rakentuu heidän kertomustensa perusteella?
2. Millaiset kielenkäyttötilanteet ja -tavat ovat haastateltavien kokemusten mukaan edistäneet ja millaiset estäneet heidän kuulumistaan paikallisiin toimintayhteisöihin?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta kohdennan huomioni aineiston tarkastelussa erilaisiin haastateltavien ja heitä ympäröivien toimintayhteisöjen tuottamiin asenteisiin, näkökulmiin, positioihin ja lopulta kuulumisen kokemusten vaihteluun eri toimintayhteisöissä. Toisen tutkimuskysymyksen ohjaamana etsin aineistosta konkreettisia tilanteita, tapoja tai keinoja, joilla kuulumista tai kuulumattomuutta rakennetaan kielenkäytössä. Näin pyrin muodostamaan käsityksen sekä kuulumisen kokemuksista että niiden taustatekijöistä.

Tutkielma sijoittuu teoreettisilta lähtökohdiltaan sosiolingvistiikkaan: käytän kuulumisen käsitteen ulottuvuuksien määrittelyssä apunani sosiologisia lähteitä (ks. esim. Yuval-Davis 2006; Antonisch 2010) ja yhdistän ne sosiolingvistisiin näkemyksiin (ks. Vallentin 2019) muodostaakseni eheän teoreettisen viitekehyksen. Tutkimuksen painopiste on toimintayhteisöissä, jotka muodostuvat yhteisten tavoitteiden, prosessien ja toimintatapojen pohjalta (ks. esim. Wenger 1998: 6–7). Käytän toimintayhteisön käsitettä apunani analyysissä tarkastellessani kuulumisen rakentumista kahdessa tasossa, sosiaalisiin ryhmiin sekä paikkaan kuulumisessa (ks. Vallentin 2019: 25–35). Näin kytken kuulumisen sekä liikkuviin ja muuttuviin sosiaalisiin konteksteihin että staattisempiin paikallisuuden ja kansalaisuuden käsityksiin.

Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä nauhoitetusta ja litteroidusta haastattelusta, jotka keräsin syksyn 2022 aikana verkkovälitteisesti tai kasvokkaisissa haastattelutapaamisissa. Haastattelumuotoinen aineisto mahdollistaa narratiivisen tutkimusotteen pienten tarinoiden (ks. Georgakopoulou 2015) tarkasteluun keskittyen. Lähestyn aineiston jaottelua ensin sisällönanalyysin keinoin ja yhdistän sitten tutkimuksen tarkoituksen kannalta oleellisista aineisto-osista tyyppikertomuksia, joita tarkastelen analyysissa havainnoiden viitteitä kuulumista ja sen lähikäsitteitä ilmentävistä kertomuksista.

Kuulumista on aikaisemmin käsitelty esimerkiksi rajattujen kielellisten ja kulttuuristen toimintayhteisöjen sisäisen yhteenkuuluvuuden näkökulmasta (Banaś 2018; Vallentin 2019). Tämän tutkimuksen näkökulma on hiljattain – joidenkin kuukausien tai muutamien vuosien sisällä – Suomeen muuttaneiden S2-oppijoiden kokemuksissa, joten se tarkastelee ensisijaisesti uusiin yhteisöihin osallistumisen prosesseja vakiintuneempien yhteisöjen käytänteiden sijaan. Samansuuntaisesta näkökulmasta ovat asiaa tutkineet esimerkiksi Pöyhönen, Kokkonen ja Tarnanen (2019), jotka kuitenkin keskittyvät tutkimuksessaan turvapaikanhakijoiden näkökulmiin ruotsinkielisellä alueella. Kuulumisen prosessit näkyvät myös esimerkiksi osana osallisuutta ja identiteettiä tarkastelevia tutkimuksia – muutamia tällaisia hyödynnänkin tutkimuksessani keskeisinä tutkimuksellisinä lähteinä (ks. Intke-Hernández 2020; Ruuska 2020).

Esittelen luvussa 2 analyysin perustana olevan teoreettisen viitekehyksen keskeisine käsitteineen. Käsittelem myös kuulumiselle läheisiä ja teoreettisen viitekehyksen ymmärrystä laaventavia käsitteitä, identiteettiä ja osallisuutta, jotka esiintyvät pääkäsitteen ohella analyysissa. Tämän jälkeen siirryn kuvailemaan aineistoa, sen valintaperusteita ja keruumenetelmää sekä analyysin työkaluja. Analyysiluvussa 4 tarkastelen aineistoa aikaisemmin määrittelemieni jaottelujen ja menetelmien avulla. Tutkielman päätäntöosassa teen johtopäätöksiä analyysista ja pohdin muun muassa tutkimuksen eettisiä ja menetelmällisiä haasteita sekä ansioita.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Yksilö yhteisöissä

2.1.1 Kieliyhteisöstä toimintayhteisöön

Tarkastelen kuulumisen rakentumista erilaisten yhteisöjen kielellisen toiminnan näkökulmasta. Tällaisten kuvaamiseen voidaan käyttää kieliyhteisön käsitettä. Kieliyhteisön määrittelyyn on sociolinguistiikan alalla useita mahdollisuuksia, ja käsitteen rajaaminen onkin hankalaa. Esimerkiksi Wardhaughin ja Fullerin (2021) mukaan kieliyhteisöön kuuluu yhteisiä kielellisiä normeja. Pelkästään saman kielen käyttäminen ei kuitenkaan väistämättä muodosta kieliyhteisöä, sillä yhdellä kielellä voi olla useita eri käyttötapoja ja sitä käyttävät yhteisöt voivat sijaita toisistaan erillään. Samalla kieliyhteisö voi olla monikielinen, jolloin se saattaa rajautua esimerkiksi valtion tai kaupungin rajojen kautta. (Wardhaugh & Fuller 2021: 56–57, 60.)

Yhteen kieliyhteisöön kuulumisen voidaan myös määrittää jonkinlaisena eron tekona toisiin kieliyhteisöihin. Lisäksi niiden muodostuminen vaatii jäsentensä välistä yhteenkuuluvuutta. Tämä määritelmä mahdollistaa kieliyhteisöihin kuulumisen päällekkäisyyden ja tilanteisuuden, sillä yksilö voi esimerkiksi eri konteksteissa kokea kuuluvansa saman kielen sisällä useaan toisistaan erottuvaan kieliyhteisöön. (Wardhaugh & Fuller 2021: 59–60.)

Wardhaughin ja Fullerin (2021: 60) mukaan voidaan kuitenkin myös nähdä, että kieliyhteisö viittaa ihmisryhmään, jonka jäsenet ovat toistuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. He viittaavat tässä yhteydessä Wengerin (1998) esittelemään käsitteeseen *community of practice*, josta käytän tässä tutkielmassa vakiintunutta suomenkielistä vastinetta *toimintayhteisö*. Wenger määrittelee käsitteen esitellessään sosiaaliseen toimintaan pohjautuvan oppimisen teoriaa. Hänen mukaansa toimintayhteisö perustuu jonkinlaiselle yhteiselle toiminnalle, joka sitoo tiettyä ihmisryhmää toisiinsa:

esimerkiksi työ- tai kouluyhteisö asettavat yksilöille jaettuja tehtäviä ja tarkoituksia. (Wenger 1998: 6–7.) Eckert ja McConnell-Ginet (1992) lähestyvät toimintayhteisöjä niin ikään niiden sosiaalisen funktion kautta. Heidän mukaansa toimintayhteisön määrittää sen jäsenten yhteinen tavoite, jonka kautta yhteisölle muodostuu tietynlaisia käytänteitä. Tällaisilla Eckert ja McConnell-Ginet tarkoittavat esimerkiksi arvoja, voimasuhteita tai puhumisen tapoja. Toimintayhteisöille on ominaista monimuotoisuus, ja ne saattavat olla pitkä- tai lyhytikäisiä. Käsitteen kautta yksilöä tarkastellaan toimijana, joka rakentaa identiteettiään osallistumisen avulla. (Eckert & McConnell-Ginet 1992: 7–8.)

Wardhaughin ja Fullerin (2021: 56–57, 59, 60) Eckertin ja McConnell-Ginetin (1992: 7–8) sekä Wengerin (1998: 6–7) määritelmiin pohjautuen viittaa tässä tutkielmassa toimintayhteisöllä ryhmään, jota määrittelevät jotkin yhteiset päämäärät, toimintamallit tai pyrkimykset. Näitä voivat tuottaa esimerkiksi yhteinen työpaikka, kielitausta, kansalaisuus tai jokin näihin nähden tilanteisempi ryhmä. Toimintayhteisö voi olla tutkimuksessani yksi- tai monikielinen tai kielellisesti tilanteittain vaihteleva, hetkellinen tai pitkäaikainen. Määritelmä on laaja ja antaa siten tilaa monikielisten haastateltavien näkemyksille siitä, mikä sosiaalisella tai kielellisellä tasolla kytkee heidät tiettyihin yhteisöihin ja mikä taas erottaa heidät toisista. Sen kautta on mahdollista havainnollistaa myös haastateltavien kuulumisen tilanteisuutta ja häilyvyyttä.

Tutkittaessa kuulumista johonkin kohdistuvana tunteena ja kokemuksena on oleellista huomioda myös sen ideologinen ulottuvuus. Kuten tämän tutkimuksen analyysiluvuista voidaan huomata, kaikki kuuluminen tai kuulumattomuus ei suoraan kohdistu selvärajaisiin, fyysisiin yhteisöihin. Anderson (2007: 39–41) esittelee kuvitellun yhteisön käsitteen määritellessään teoksessaan kansakuntien ideologista luonnetta: kansakunta muodostuu kuvitelluista rajoista ja niiden sisällä toimivasta, kuvitteellisesti yhteenkuuluvasta yhteisöstä. Sovellan tätä kansakuntiin pohjautuvaa ajatusta tutkimuksessani myös pienempiin yhteisöihin. Tarkastelen analyysiosiossa kuvitteellisena yhteisönä esimerkiksi haastateltavien puheenvuoroissa esiintyviä suomenkielisiä ja suomalaisia.

Kuviteltuja yhteisöjä kielitieteen kentällä tarkastelevat tutkimuksessaan esimerkiksi Sun ja Ruohotie-Lyhty (2022). Sun ja Ruohotie-Lyhty kartoittavat tutkimuksessaan kouluikäisten suomi toisena kielenä -oppijoiden muodostamia kuviteltuja identiteettejä sekä yhteisöjä ja tarkastelevat tätä kautta heidän identiteettiensä muodostumista. Aineistona tutkimuksessa on haastatteluja ja havainnointiaineistoa oppimiskonteksteista. Tuloksissa lasten kuvitellut identiteetit yhdistyvät tiettyihin paikkoihin: esimerkiksi erään suomen kielen opinnoissaan alkuvaiheessa olevan oppijan positiivista suomi toisena kielenä -oppijaidentiteettiä vahvistaa kuviteltu turvallinen ja vuorovaikutuksellinen yhteisö, jota valmistavan opetuksen ryhmä hänelle edustaa. (Sun & Ruohotie-Lyhty 2022: 6–17.)

Toimintayhteisön käsitettä siis määrittävät tutkimuksessani sen jäsenten yhteiset pyrkimykset, jotka voivat ilmetä esimerkiksi jaettuina arvoina, kielenkäytön tapoina

tai jäsenten välisinä valta-asetelmina (ks. Eckert & McConnell-Ginet 1992: 7–8). Tällöin sen jäsenyyden edellytyksenä on tämän tutkimuksen näkökulmasta osallistuminen jonkinlaiseen yhteiseen toimintaan, joka edistää yhteisön päämääriä tai tavoitteita; kieli on vuorovaikutuksen välineenä tällaisen toiminnan keskiössä. Toisaalta aineisto-oesimerkit osoittavat, ettei jäsenyysprosessi ole suoraviivainen eikä pääsy yhteisöön ole välttämättä esteetön. Andersonin (2007) käsitteistöä ja aiemman tutkimuksen (Sun & Ruohotie-Lyhty 2022) suuntaviivoja hyödyntäen pyrin tässä tutkimuksessa myös kartoittamaan haastateltavien ja ympäröivän yhteiskunnan muodostamia kuviteltuja yhteisöjä, niihin liittyviä kuulumisen kokemuksia sekä jäsenyyden ehtoja.

2.1.2 Toimintayhteisön jäsenyys ja legitiimi perifeerinen osallistuminen

Tarkastelen analyysissani haastateltavien kuulumisen rakentumista toimintayhteisöjen sisä- ja ulkopuolella. Lave ja Wenger (1991) käsittelevät kielenoppijan asemaa ja osallisuutta uudessa toimintayhteisössä legitiimin perifeerisen osallistumisen teorian kautta. Käsite legitiimi perifeerinen osallistuminen viittaa prosessiin, jossa uusi kielenoppija liikkuu kohti täyttä osallisuutta (*full participation*) uudessa toimintayhteisössä osallistumalla sen sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytänteisiin. Tämä siirtymä on yhtäältä väistämätön, toisaalta tarpeellinen oppijan kielitaidon kehittymisen kannalta. Teoriassa oppimista ei siis nähdä erillisenä prosessinaan vaan keskeisenä osana sosiaalisia käytänteitä. Käsite legitiimistä perifeerisestä osallistumisesta perustuu tilanteisen oppimisen teoriaan, jonka mukaan oppiminen muodostaa erään sosiaalisen toiminnan ydinalueista: kielenoppiminen tapahtuu sosiaalisissa yhteisöissä toiminnan kautta. (Lave & Wenger 1991: 29, 33–35.)

Tullakseen osalliseksi uuden toimintayhteisön sosiaalisiin käytänteisiin on tulla-
lokkaiden saatava pääsy erilaisiin yhteisöllisiin resursseihin, mahdollisuuksiin ja aktiviteetteihin. Yhteisöt voivat säädellä uusien osallistujien perifeeristä osallistumista rajoittamalla tai kieltämällä mahdollisuuksia niille oleellisiin käytänteisiin. (Lave & Wenger 1991: 100–104.) Toisaalta tietyt sosiaaliset kontaktit voivat toimia siltana suomen kielen oppijan ja yhteisön ytimen välillä: Suni (2010) käyttää tutkimuksessaan käsitettä merkityksellinen ”toinen taho” viitatessaan tutkimusosallistujien kielenoppimisen kannalta merkittäviin henkilöihin. Suni tarkastelee tutkimuksessa haastateltamiensa maahanmuuttajataustaisten tanssinopettajan ja lääkärin ammatillisen kielitaidon kehittymistä työpaikan vuorovaikutustilanteiden näkökulmasta. Haastatelluille merkityksellisiä ”toisia tahoja” ovat esimerkiksi yhden suomen kielen oppijan kanssa samaa äidinkieltä puhuvat kollegat ja toisen tanssioppilaat. (Sunin 2010: 46, 55.) Myös omassa tutkimuksessani kartoitan haastateltavien kertomuksista henkilöitä, jotka ovat jollakin tapaa edistäneet heidän liikkumistaan toimintayhteisöjen periferioista lähemmäs täyttä osallisuutta (ks. Lave & Wenger 1991: 29). Nimitän tällaisia

henkilöitä tutkielmassani hieman Sunin (2010: 55) käsitettä muokaten merkitykselliseksi toiseksi.

Vaikka tämän tutkielman päänäkökulma ei ole kielenoppimisessa, on se kuitenkin erottamattomassa yhteydessä yhteisöön kuulumisen rakentumiseen ja siten analyysin kannalta oleellinen alue. Legitiimi perifeerinen osallistuminen on tutkimukseni kannalta merkittävä käsite, sillä voin hyödyntää sitä kuvatessani haastateltavien kielenoppimisprosessien ja kuulumisen tunteen välisiä suhteita. Lisäksi se toimii työkalunani tarkastellessani sosiaalisia verkostoja ja niiden jäsenten asemia. Analyysin kannalta on kuitenkin myös olennaista eritellä toisistaan toimintayhteisön jäsenyyden ja kuulumisen kokemuksen määritelmälliset erot. Tarkastelen seuraavassa luvussa lähemmin kuulumisen teoretisointia sosiologisten ja sosiolinguististen näkökulmien kautta.

2.2 Kuuluminen

Kuuluminen on yksi tämän tutkielman ydinkäsitteistä. Sen tieteellinen määrittely on kuitenkin ollut aiemmin vähäistä eikä sillä ole vielä kukaan perinpohjaista kuvausta (ks. Antonisch 2010: 1; Lähdesmäki, Ahvenjärvi, Hiltunen, Jäntti, Säaskilahti, Saresma & Vallius 2014: 95). Erilaiset teoreettiset näkökulmat tunnistavat eroistaan huolimatta yhteisesti kuulumisen sosiaalisen luonteen: se ilmenee erilaisissa ja erikokoisissa sosiaalisissa ryhmissä (Vallentin 2019: 25). Näkökulmat, joita esittelen alla, erottavat toisistaan kuulumisen emotionaalisen ulottuvuuden, eli kotoisuuden tunteen, ja poliittisen ulottuvuuden (ks. Yuval-Davis 2006: 197; Antonisch 2010: 1). Keskityn tässä tutkielmassa ensimmäisenä mainittuun, sillä aineistonani toimivat kertomukselliset haastattelut kytkeytyvät vahvimmin haastateltavien kokemuksiin ja tuntemuksiin aiheesta, vaikka niissä esiintyy myös kuvauksia poliittisista ja yhteiskunnallisista prosesseista.

Kuulumisen teoreettista viitekehystä on kehittänyt Yuval-Davis (2006), joka painottaa erontekoa kuulumisen (*belonging*) ja kuulumisen politiikan (*politics of belonging*) välillä. Yuval-Davisin mukaan kuulumisen politiikka syntyy, kun luonnollisena pidetty kuuluminen tulee uhatuksi. Hän määrittelee kuulumisen politiikkaa rajanvetojen kautta: vallassa olevat poliittiset voimat ylläpitävät ja uusintavat tiettyihin yhteisöihin kuulumisen rajoja. Toisaalta nämä rajat kohtaavat myös vastustusta, ja niiden ympäröimiin yhteisöihin kuulumisen edellytyksiä voidaan kyseenalaistaa. Kuulumisen politiikassa on siis kyse kuulumisen rakentamisesta yhteisöihin nimenomaan poliittisin keinoin. Tämän vuoksi kaksi käsitettä, kuuluminen ja kuulumisen politiikka, on Yuval-Davisin mukaan syytä pitää teoreettisessa keskustelussa erillään. (Yuval-Davis 2006: 197, 205.)

Kuulumista määrittelevissä teorioissa korostuu yksilön tunnemaailma: Yuval-Davisin (2006: 197) mukaan kuulumisen on tunnetta kotoisuudesta. Myös Antonisch (2010: 1) viittaa tietyn paikan herättämään kotoisuuden kokemukseen määritellessään paikkaan kuulumisen (*place-belongliness*) käsitettä. Yuval-Davis (2006) näkee kuulumisen toiminta-alueen laajana. Se voi olla pysyvää tai ohimenevää ja sen voi määrittää yksilö itse tai muut hänen ympärillään. Kuulumisen kohteet ovat monimuotoisia ja niiden tarkkarajaisuus voi vaihdella. (Yuval-Davis 2006: 199.)

Tämän tutkielman aineiston teoreettista näkökulmaa ohjaa Vallentinin (2019) tutkimuksessaan käyttämä kuulumisen jaottelu. Vallentin tarkastelee tutkimuksessaan, miten pieni guatemalalainen kyläyhteisö rakentaa sisäistä yhteenkuuluvuuttaan kielen ja kertomusten kautta ja minkälaisia positioita ja kategorioita prosessiin liittyy. Hänen mukaansa kuulumisen rakentuu kielen kautta: se syntyy kielenkäyttäjien keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jossa hyödynnetään jaettua tietämystä ja kategorisoinnin tapoja. Toisaalta kielellisellä toiminnalla, esimerkiksi tietyn kielen tai kielimuodon käytöllä, voidaan vastaavasti ilmaista kuulumattomuutta (*nonbelonging*) toisiin. (Vallentin 2019: 2, 39, 41.)

Vallentin (2019) jakaa kuulumisen kolmeen osa-alueeseen: paikkaan, aikaan ja sosiaaliseen ympäristöön kuulumiseen. Keskityn tässä tutkielmassa näistä kahteen, paikkaan ja sosiaaliseen ympäristöön kuulumiseen. Vallentin (2019) viittaa paikkaan kuulumisen (*spatial belonging*) yhteydessä edellä esiteltyyn Antonischin (2010: 1) määritelmään vastaavanlaisesta käsitteestä (*place-belongliness*) kotoisuuden tunteena. Käsite viittaa yksilön tunteisiin ja kiintymykseen fyysistä paikkaa kohtaan (*belonging to a place*), mutta myös siihen, miten paikka kytkee yksilön sosiaalisiin yhteisöihin (*belonging with a place*). Useiden yksilöiden samaa paikkaa kohtaan jakama kiintymys yhdistää heitä ryhmiksi. (Vallentin 2019: 25–27, 36.)

Vallentinin (2019) tutkimuksessaan hyödyntämä kuulumisen sosiaalinen ulottuvuus muistuttaa vaihtelevuudessaan aiemmin esittelemääni Yuval-Davisin (2006: 199) näkemystä kuulumisesta: Vallentinin (2019: 28) mukaan kuulumisen tiettyihin sosiaalisiin ryhmiin on etusijalla toisiin nähden ja ryhmien jäsenyys voi muuttua. Kuulumisen lisäksi myös kuulumattomuudella on vaikutuksensa yksilöön ja se määrittää tämän käsityksiä itsestään.

Tutkimuksensa tuloksena Vallentin (2019) nostaa esille kolmeen kategoriaan sijoittuvia ja toisiinsa kytkeytyviä kielellisiä ja sosiaalisia käytänteitä, joilla kuulumista rakennetaan. Kyläyhteisön vahva paikallisuuden kokemus näkyy esimerkiksi *aquí*-adverbin, 'täällä', 'tässä', (MOT Espanja s.v. *aquí*) käytössä. Paikallisuuttaan ilmaisevilla kyläläisillä ilmentävät muun muassa paikan ja kuulumisen kokemuksen yhteenkietoutuvuutta sekä legitimoivat kertomuksiaan yhteisöstä. Paikallisuuden ilmaisu tulee esille esimerkiksi tilanteissa, jossa yhteisön omat käsitykset eivät vastaa ulkopuolelta tulevaa institutionaalista näkökulmaa: työpajatilanteeseen osallistuva ulkopuolinen taho pyrkii sijoittamaan paikalliset naiset etnisiin kategorioihin, mutta he itse näkevät kuuluvansa paikkaan, *aquí*. Pronomini- ja verbivalintojen ja toisiaan

tukevilla puheenvuoroilla kyläläiset muodostavat kertomuksia, joissa puhujina on yksilön sijaan yhteisö, ja ilmaisevat näin sosiaalista yhteenkuuluvuutta. (Vallentin 2019: 150–151, 245–247.)

Banaś (2018) tarkastelee artikkelissaan Alankomaissa asuvien japanilaisnaisten kuulumisen rakentumista heidän käyttämiensä kielellisten keinojen kautta. Hän kiinnittää tutkimuksessaan huomionsa erityisesti siihen, miten naiset yhtäältä rakentavat omaa ryhmäänsä, toisaalta tekevät erontekoa muihin kielenkäytön avulla. Banaś näkee kuulumisen kytkeytyvän tunteeseen jostakin jaetusta. Jokin yhteinen asia, kuten kieli, samaan aikaan erottaa ihmisryhmää muista ja rakentaa sen sisälle yhteistä näkemystä. Banaś tuo tutkimuksessaan esille kielenkäytön yhtäaikaaisesti yhdistävän ja erottavan funktion. Hänen mukaansa luomme vuorovaikutuksen kautta, tietoisesti tai tiedostamattomasti, erilaisia rajoja itsellemme ja muille. Näin rakennamme kuulumista tiettyihin ryhmiin, toisiin taas emme. Tutkimuksessa nousee esille esimerkiksi persoonapronominien sekä etnisyyteen viittaavien termien käyttö ryhmien luomisen ja ylläpitämisen sekä niiden rajojen asettamisen välineenä. (Banaś 2018: 89–91.)

Pöyhönen, Kokkonen ja Tarnanen (2019) käsittelevät artikkelissaan turvapaikanhakijoiden kuulumisen kokemuksia sosiaalisissa verkostoissa haastattelu- ja keskusteluaineiston avulla. Haastateltavien toimintaa verkostojen kentillä kartoitetaan läsnäolon paikkojen, kuten vastaanottokeskuksen tai läheisen huoltoaseman, ja niissä tapahtuvien sosiaalisten kohtaamisen kautta. Tutkimuksensa tuloksena Pöyhönen, Kokkonen ja Tarnanen toteavat, että tutkimusosallistujien kontaktit valtavaestöön perustuvat lähinnä viranomaissuhteisiin tai niitä muistuttaviin kontakteihin, jotka artikkelissa nimetään heikoiksi suhteiksi. Kotimaahan jääneisiin läheisiin kohdistuvia vahvoja suhteita, joihin liittyy kuulumisen tunteita, ylläpidetään virtuaalisesti. Kuitenkin muun muassa arjen lyhyet vuorovaikutuskohtaukset voivat lisätä kuulumisen tunnetta Suomessa: eräs haastateltavista muistelee, miten kadulla saatu tervehdys osoitti hänelle, ettei häntä pidetä vieraana. (Pöyhönen ym. 2019: 188–189, 190–191, 196, 200.)

Kuulumista tarkastellessani hyödynnän analyysissä positioinnin käsitettä. Yksilö tarkastelee maailmaa positioiden kautta: hän omaksuu kehittyessään erilaisia rajattuja kategorioita, oppii positioitumaan niihin tai niiden ulkopuolelle sekä osallistumaan erilaisiin niitä rakentaviin diskursiivisiin käytänteisiin. Positioinnin teorian yhteydessä diskursiivisilla käytänteillä viitataan erilaisten todellisuuksien muodostamisen tapoihin. Ihminen voi positioida itse itsensä, mutta sitä tapahtuu myös muiden toimesta vuorovaikutuksessa. (Davies & Harré 1990: 45–48.) Positioinnin käsite tuo osaksi analyysia myös diskursiivisuuden tarkastelun – tarkennan menetelmällistä lähestymistapaani positiointiin ja diskursseihin menetelmäosiossa.

Tässä tutkielmassa yhdistyvät kuulumisen sosiologinen määritelmä ja sen vahva kytkös kielenkäyttöön sosiolingvistiikan näkökulmasta: tarkastelen kuulumisen – tai kuulumattomuuden – rakentumista tutkimusosallistujien kertomuksissa. Käsitelen seuraavassa alaluvussa aiemman tutkimuksen kautta kuulumiseen kietoutuvia

käsitteitä, identiteettiä sekä osallisuutta, ja pyrin samalla perustelemaan, miksi päädyin tässä tutkimuksessa niiden sijasta hyödyntämään juuri kuulumista pääkäsitteenäni.

2.3 Läheisiä käsitteitä: identiteetti ja osallisuus

Kuulumista tarkasteleva tutkimus kytkeytyy usein jollakin tapaa myös identiteettiin (Lähdesmäki ym. 2014: 92). Ruuska (2020) käsittelee väitöskirjassaan korkealle kielitaidon tasolle edenneiden suomi toisena kielenä -oppijoiden kohtaamia ja käsittelemiä kieli-ideologioita sekä heidän asemoitumistaan kielenkäyttäjinä. Yksi Ruuskan keskeisistä käsitteistä on identiteetti, jonka avulla hän tarkastelee tutkimusosallistujien asemoitumista yhtäältä omasta toimestaan sekä muiden kautta mikrotason vuorovaikutuksessa, toisaalta esimerkiksi laajempia yhteiskunnallisia diskursseja. Ruuska siis yhdistää identiteetin sekä yksilön henkilökohtaisiin näkemyksiin itsestään että ympäröivien ihmisten käsityksiin hänestä. Ruuska havaitsee tutkimuksessaan, että kieli-ideologiat vaikuttavat merkittävästi siihen, miten edistyneet suomi toisena kielenä -oppijat sijoittuvat esimerkiksi kansallisuutta tai kielitaidon korkeaa tasoa ilmentäviin kategorioihin. Oppijat reagoivat näihin kategorisointeihin ja muodostavat erilaisia identiteettityön strategioita tuleviin vuorovaikutustilanteisiin. Esimerkiksi omaksuamalla tai välttämällä tiettyjä kielimuotoja tai hyödyntämällä tilanteisia kielivalintoja oppijat pyrkivät legitiimiin asemaan ympäristössään. (Ruuska 2020: 52, 248–249, 253.)

Kuulumisen käsite on saanut viime aikoina entistä suurempaa jalansijaa tieteellisellä kentällä. Sen suosion nousu saattaa osin johtua näkökulmaerosta identiteettiin nähden: Identiteetti nähdään joksikin tulemisen prosessina tai olemisen tilana. Sen määrittely perustuu samuuteen (lat. *idem*; eng. *the same*) ja yksilön tai ryhmän sisäiseen koherenssiin. Kuulumisen käsite sen sijaan ohjaa tarkastelemaan yksilön suhteita ympäröivään maailmaan eritasoisina ja muuttuvina. Käsitteen käyttö avaa samalla mahdollisuuden yhteiskunnalliseen tarkasteluun, sillä kuulumisen muotoutuu myös yksilön ulkoisten poliittisten toimien kautta. (Lähdesmäki ym. 2014: 86–87, 92, 95–96.)

Ruuska (2020) tuo esille identiteetin käsitteen tieteellistä hyödynnettävyyttä kyseenalaistavia näkökulmia, joiden mukaan käsite on liian laaja eikä siten ole toimiva työkalu minkäänlaisten merkityksellisten prosessien tarkastelussa. Toisaalta Ruuska itse näkee, että käsitettä voi onnistuneesti hyödyntää kielellisten käytänteiden ja ihmisten itseensä kohdistamien käsitysten yhteyksien tarkastelussa, mikäli tutkija hyväksyy sen laajuuden ja käsittelee sitä huolellisesti sekä kohdistaa näkökulmansa identiteetinmuodostuksen prosesseihin. (Ruuska 2020: 52.)

Kuulumisen ja identiteetin läheisyys teoriassa ja käytännössä tuovat identiteettikysymykset väistämättä mukaan myös tämän tutkielman teoreettiseen viitekehykseen, analyysiin ja tulosten tarkasteluun. Aineistoesimerkeissä osallistujien

identiteetit nousevat esille eksplisiittisimmin, kun he pohtivat suhdettaan suomalaisuuteen tai suomenkielisyyteen. Valitsin kuitenkin pääkäsitteekseni kuulumisen, sillä näkökulmani on erityisesti ihmisryhmissä, rakenteissa sekä sosiaalisissa ja poliittisissa ulottuvuuksissa. Keskittymällä kuulumiseen pyrin tuomaan tutkimuksen keskiöön myös toimintayhteisöjen prosessit, jotka vaikuttavat osaltaan yksilöiden kokemuksiin.

Osallisuus on sekä kuulumiselle semanttisesti läheinen että aiemmassa tutkimuksessa ja kotoutumispolitiikan yhteydessä käytetty käsite (ks. luku 1). Osallisuutta hyödyntää esimerkiksi Intke-Hernández (2020), joka tarkastelee tutkimuksessaan maahanmuuttajaäitien arkikertomuksia kielenoppimisen ja osallisuuden näkökulmasta. Hän selvittää neksusanalyysin avulla, mitkä seikat tukevat tutkimusosallistujien näkökulmasta heidän sosiaalistumistaan kielenkäyttäjyhteisöön sekä osallisuuttaan siinä. Intke-Hernández osoittaa tutkimuksessaan, että sosiaaliset suhteet ovat osallisuuden ytimessä: niillä on merkittävä rooli esimerkiksi kieleen sosiaalistumisessa. Tärkeitä sosiaalisia suhteita tuottavat maahanmuuttajaäideille erilaiset monikieliset kontekstit, joissa suomi ei ole välttämätön kommunikaation väline, sillä ne luovat äideille mahdollisuuden toimijuuteen. Osallisuus yhdistyy tutkimuksessa yksilön sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen toimijuuteen sekä tarjolla oleviin mahdollisuuksiin, ja sen kautta tarkastellaan esimerkiksi maahanmuuttajaäitien toiveita ja ajatuksia työelämään sijoittumisesta. Intke-Hernández hyödyntää myös kuulumisen käsitettä esimerkiksi kuvatessaan sosiaalisten suhteiden positiivista vaikutusta äitien kuuluvuuden tunteeseen. (Intke-Hernández 2020: 116–117, 127–129, 131.)

Intke-Hernándezin (2020) tutkimus havainnollistaa, että kuulumisen on osallisuuden tuote – kokemus, joka sen pohjalta saattaa syntyä. Omassa analyysissäni tarkoitus on siten kartoittaa ja tarkastella kertomuksiin keskittyen erityisesti kuulumiseen liittyviä kokemuksia, joita osallisuuden tai syrjään jäämisen prosessit mahdollistavat. Näin osallisuuden käsite kulkee tiiviisti analyysin mukana ja auttaa päätelmien kokoamisessa. Näen, että kuulumisen käsitteen hyödyntäminen tarjoaa edellä esiteltyihin lähikäsitteisiinsä nähden ytimekkäimmän lähestymistavan tutkia sosiaalisten ryhmien välisiä ja sisäisiä suhteita sekä rajanvetoja. Käsitteiden lähekkäisyys tutkimuksen kentällä näkyy kuitenkin tässäkin tutkielmassa, ja käytän myös identiteettiä ja osallisuutta tarpeen mukaan analyysini tukena.

2.4 Monikieliset käytänteet: limittäiskieleily ja *lingua franca*

Useiden kielten limittäinen ja vuoroittainen käyttö erilaisissa toimintayhteisöissä nousee esille läpi tämän tutkielman analyysilukujen ja on siten myös keskeinen kielellinen rakennusosa osallistujien kuulumisen kokemuksissa. Käytän analyysissäni termiä limittäiskieleily (*translanguaging*) viittaamaan tilanteisiin, joissa toimintayhteisöjen

jäsenet hyödyntävät kielellisiä resurssejaan monipuolisesti vuorovaikutuksessa (ks. Lubliner & Grisham 2017: 1). García ja Li (2014) painottavat, ettei limittäiskieleily ole vain toisistaan erillisten kielten yhteistoimintaa, vaan se luo uudenlaisia, toisiinsa kietoutuneiden kielellisten käytänteiden kokonaisuuksia. Limittäiskieleily siten eroaakin käsitteenä koodinvaihdosta, jonka avulla monikielisten kielenkäyttäjien nähdään käyttävän vuorovaikutuksessa vain valitsemansa kielen resursseja sen sijaan, että he hyödyntäisivät koko kielellistä repertoariaan samaan aikaan. (García & Li 2014: 21–23.)

Limittäiskieleilyn on havaittu oppimiskontekstissa esimerkiksi kehittävän oppilaiden monikielisen identiteetin kehittymistä sekä asiantuntijuutensa tunnistamista (Lehtonen 2021: 86). Lisäksi sen avulla yksilö voi luoda positiivisia kytköksiä yhteisöön: esimerkiksi Intke-Hernández (2020: 131) havaitsee tutkimuksessaan, että monikielisissä ympäristöissä maahanmuuttajaäidit kokevat yhteisöllistä aktiivisuutta ja siten osallisuutta, joka irrottaa heidät passiivisen auttamisen kohteen asemasta. On siten todennäköistä, että monikielisten käytänteiden, kuten limittäiskieleilyn, vaikutus yksilön toimijuuden ja siten myös kuulumisen tunteeseen näkyy myös tämän tutkielman aineistoesimerkeissä.

Toinen tärkeä tutkielmassani esiintyvä monikielisen yhteisön käytänne on *lingua francan* hyödyntäminen erilaisissa vuorovaikutuskonteksteissa. Tämä näkyy aineistossa erityisesti englannin käyttönä suomenkielisten ja suomea toisena kielenä puhuvien välisessä kommunikaatiossa. Maurasen (2018) mukaan *lingua franca* viittaa mihin tahansa kieleen, joka toimii vuorovaikutuksen välineenä tilanteissa, joissa osapuolilla ei ole yhteistä äidinkieltä. Englanti on käytössä *lingua francana* ympäri maailman rajoittumatta vain englanninkielisiin alueisiin. Myös sen yhteiskunnalliset ja sosiaaliset käyttök kontekstit vaihtelevat arkipäivän vuorovaikutuksesta akateemisiin ympäristöihin. (Mauranen 2018: 7.) Englannin maailmanlaajuinen levinneisyys *lingua francana* juontaa juurensa se vahvaan asemaan kansainvälisenä talouden ja kulttuurin kielenä sekä sähköisenä tapahtuvan vuorovaikutuksen tuottamiin mahdollisuuksiin (Marlina & Xu 2018: 1).

Kalocsai (2013) tarkastelee tutkimuksessaan englannin kielen käyttöä *lingua francana* (ELF = English as a Lingua Franca) Erasmus-opiskelijoiden muodostamassa toimintayhteisössä Szegedissä, Unkarissa. Hän yhdistää sosiaalisen ja lingvistisen näkökulman, sillä tutkimuksen painopiste on *lingua francan* hyödyntämisen kautta syntyvissä paikallisissa sosiaalisissa käytännöissä. Kalocsai tarkastelee tutkimuskysymystensä ohjaamana muun muassa Erasmus-opiskelijoiden ELF-resursseja ja niiden vaikutusta toimintayhteisön käytänteisiin sekä yhteisten tavoitteiden toteutumiseen. Kalocsain tutkimuksessa englannin rooli opiskelijoiden välisenä *lingua francana* nousee keskeiseksi toimintayhteisön muodostamisen ja yhteisten käytänteiden sekä tavoitteiden kannalta. Toisaalta yhteisössä hyödynnettiin myös limittäiskieleilyä ja rikottiin englannin normeja esimerkiksi huumorin ja yhteisymmärryksen saavuttamiseksi. Toimintayhteisöä rakennettiin ELF:n avulla erilaisiin sosiaalisiin konteksteihin

vakiintuneiden kielellisten käytäntöjen kuten vitsailun tai juhlimiseen liittyvän kielen kautta. (Kalocsai 2013: 1–3, 8, 201–207.)

3 AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT

3.1 Aineistonkeruu ja käsittely

Tutkimuksen aineisto koostuu neljän työssäkävyn, aikuisiällä Suomeen muuttaneen suomi toisena kielenä -oppijan haastattelusta. Tutkimusta varten etsin aikuisena Suomeen muuttaneita ja suomen kieltä oppineita henkilöitä, jotka olivat asuneet Suomessa vähintään noin puoli vuotta mutta enintään noin viisi vuotta. Näillä kriteereillä pyrin löytämään osallistujia, joiden kokemukset suomen kielen oppimisesta ja suomenkielisissä ryhmissä toimimisesta olisivat vielä kohtalaisen uusia. Asettamalla alarajan Suomessa asumisen ajalle huomioin myös sen, että haastateltavat ovat ehtineet elää ja toimia suomalaisessa yhteiskunnassa sekä mahdollisesti solmia erilaisia sosiaalisia suhteita ja muita yhteyksiä esimerkiksi työelämässä tai harrastuksissa. Taulukkoon 1 on kirjattu vasemmalta oikealle osallistujien pseudonyymit, haastattelujen toteutusmuodot ja niiden kestot sekä osallistujien oleskeluajat Suomessa. Käyttämällä pseudonyymejä ja laajempia aikaväli-ilmauksia pyrin varmistamaan osallistujien tunnistamattomuuden.

Taulukko 1. Tutkimusosallistujien tiedot ja haastattelut.

Tutkimuksen osallistujat	Haastattelun toteutusmuoto	Haastattelun kesto (tunnit/ minuutit)	Oleskeluaika Suomessa
Rosa	Videopuheluhaastattelu	0.44	0–1 vuotta
Simon	Videopuheluhaastattelu	0.51	0–1 vuotta

Alma	Kasvokkainen haastattelu	1.11	3–5 vuotta
David	Kasvokkainen haastattelu	0.55	3–5 vuotta

Tutkimuksen osallistujat ovat kotoisin eri maanosista ympäri maailmaa, ja joitakin viitteitä heidän etnisistä taustoistaan tai kansallisuuksistaan saattaa tulla esille aineistoimerkkien kautta. En kuitenkaan näe tämän tutkimuksen tarkoituksen kannalta oleelliseksi eritellä heidän lähtöalueitaan, joten jätän ne heidän yksityisyydensuojansa vahvistamiseksi mainitsematta.

Kaikki osallistujat puhuvat ainakin kahta kieltä äidinkieltänsä lisäksi. Muutama heistä on myös asunut aiemmin kotimaansa ulkopuolella ennen Suomeen muuttamista. Suomen kielen taitotasot vaihtelevat osallistujien kesken jonkin verran: arvioin haastateltavien itse tuottamien kuvausten perusteella, että Rosa, Simon sekä David sijoittuvat haastatteluhetkellä Opetushallituksen (2023) kielitaidon tasojen kuvausasteikolla osa-alueesta riippuen noin tasojen A1-B1 eli alkeiskielitaidon ja toimivan peruskielitaidon välille. Alma on muihin nähden selkeästi edistyneempi suomen kielessä ja käyttää sitä esimerkiksi työkielenään. Hänen osaamisensa sijoittuu haastattelun perusteella Opetushallituksen (2023) asteikolla noin tasolle C1. Tällä tasolla kielinoppija kykenee esimerkiksi sekä tuottamaan että ymmärtämään pitkäköjiä ja melko monimutkaisia suomenkielisiä tekstejä ja pärjää spontaaneissakin kielenkäyttötilanteissa sujuvasti (Opetushallitus 2023).

Haastateltavien rekrytointi ja tutkimuksen aineistonkeruu sijoittui elo- ja marraskuun väliseen ajanjaksoon syksyllä 2022. Etsin mahdollisia haastateltavia lumipallo-otannan avulla. Tätä menetelmää seuraten mahdollisia haastateltavia etsitään yhden tai useamman avainhenkilön kautta edeten tiedonantajasta toiseen (Tuomi & Sarajärvi 2002: 88). Tällainen aineistonkeruumenetelmä oli tutkimuksessani tarpeellinen, sillä mahdollisten haastateltavien kriteerit, jotka aikaisemmin esittelin, rajasivat potentiaalista osallistujajoukkoa melko runsaasti. Näin ollen haastateltavien rekrytointi eteni luontevimmin sellaisten avainhenkilöiden kautta, joiden tiedossa oli kriteereihin mahdollisesti sopivia henkilöitä.

Ennen haastatteluja osallistujat saivat tutustua tutkimusta koskevaan tiedotteeseen ja suostumuslomakkeeseen, jossa kerroin muun muassa tutkimuksen taustoista, tutkimushaastattelujen sisällöstä sekä haastateltavien oikeuksista ja henkilötietojen käytöstä. Lomakkeeseen sisältyy suostumusosa, joka kaikkien haastateltavien tuli allekirjoittaa, jos he halusivat osallistua tutkimukseen sisältyvään haastatteluun. Tutkijaosapuolena sitouduin lomakkeessa muun muassa osallistujien henkilötietojen tietoturvalliseen käsittelyyn, niiden pseudonymisointiin tutkimusta varten sekä aineiston tuhoamiseen tutkimustyön päätyttyä.

Toteutin haastattelut videopuheluna tai kasvokkaina tapaamisena ja nauhoitin ne litteraatioita varten. Haastattelut sisälsivät joitakin taustatietokysymyksiä, joiden

jälkeen siirryin avoimiin kysymyksiin. Tutkimushaastatteluisissa oli sekä avoimen haastattelun että teemahaastattelun piirteitä: etukäteen määritellyt teemat ja kysymykset toimivat haastattelujen kehyksenä, mutta niissä jätettiin runsaasti tilaa myös syventävien haastattelukysymysten muodostumiselle jo saatujen vastausten pohjalta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 77–78).

Koska narratiivinen analyysimenetelmä on tässä tutkimuksessa keskeinen osa aineiston käsittelyä, myös tutkimushaastatteluja ohjasi narratiivinen ote. Narratiivinen eli kerronnallinen haastattelu tuo esiin haastateltavan käsityksiä sekä itsestään että ympäröivästä maailmasta. Siinä ilmenee myös esimerkiksi yhteisiä kulttuurillisia, sanattomia oletuksia. Keskityin etsimään laajempien elämäntarinakertomusten sijaan lyhyempiä, erilaisiin elämänvaiheisiin ja yksittäisiin tapahtumiin liittyviä kertomuksia. (Ks. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005: 189, 193.) Haastattelujen pienet yksittäiset tarinat muodostavat yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi koottuna laajempia katsauksia haastateltavien Suomessa viettämään aikaan.

Narratiivinen haastattelu perustuu tutkijan pyrkimykselle löytää kertomuksia ja muodostaa niistä tutkimusaineistonsa. Kertomusten tavoittelun lisäksi haastattelijan tulee jättää niille haastattelussa tilaa sekä esittää kysymyksiä, jotka mahdollistavat kertomusmuotoisia vastauksia. Olennaista on siis haastateltavan mahdollisuus vastata laajasti esitettyihin kysymyksiin sekä haastattelijan valmius olla kuuntelijan roolissa. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005: 189, 191, 203.) Haastateltavien itse esiin tuomat asiat ohjasivat pitkälti haastattelutilanteiden kulkua. Kerroin osallistujille tapaamisen alussa, ettei puheenvuoroilla ole aikarajaa ja rohkaisin heitä jatkamaan kertomuksiaan, vaikka ne olisivatkin ajoittain siirtyneet tutkimuskysymysten teemojen ulkopuolelle. Näin pyrin varmistamaan, etten keskeyttänyt tai estänyt kertomusten muodostumista.

Haastattelutilanteet olivat lähes täysin englanninkielisiä lukuun ottamatta Alman haastattelua, josta pieni osa käytiin suomeksi. Pyrin haastattelijana selventämään haastattelutilanteessa osallistujalle, että sekä englannin että suomen käyttö, myös vaihdellen, on mahdollista tämän oman tahdon mukaan. Tutkijan puolelta tämän perusteena oli luoda osallistujalle mahdollisimman luonteva ja miellyttävä tilanne ottaen samalla huomioon sekä haastateltavan että haastattelijan kielelliset resurssit.

Kaikki osallistujat hallitsevat englannin kielen vähintään hyvällä tasolla. Joillekin englannin käyttö saattaa kuitenkin tulkintani mukaan aiheuttaa ajoittain epäröintiä tai katkoksia puheenvuoroissa, minkä otan huomioon niitä tarkastellessa: keskityn esimerkiksi implisiittisen tason sävytulkintojen sijaan kontekstissaan huomioitujen sanojen, virkkeiden ja kokonaisten kertomusten muodostamiin kokonaisuuksiin. Näin pyrin varmistamaan, etteivät tahattomasti, esimerkiksi sanavalintojen hakemisen johdosta, tuotetut epäröinnit johda analyysia ylitulkintoihin.

3.2 Sisällönanalyysi

Tämän tutkielman aineiston koodauksen ja alustavan analyysin pohjana toimii teoriasidonnainen sisällönanalyttinen menetelmä. Tuomen ja Sarajärven (2002) mukaan sisällönanalyysi tarjoaa tutkimukselle laajan teoreettisen viitekehysten, mutta sitä voi käyttää myös itsessään analyysitapana. Sen avulla tutkija voi kartoittaa erilaisia tekstistä nousevia, ihmisten tuottamia merkityksiä. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen alakategoriaan, aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen sekä teorialähtöiseen analyysiin. Teoriasidonnaisessa analyysissä tietty teoreettinen viitekehys ohjaa ja tukee analyysia, mutta sen pohja on kuitenkin aineiston tarjoamissa sisällöissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 93, 97–99, 105–106.)

Aineiston analyysi jakautui tutkielmaprosessissa useaan toisiaan täydentävään ja monelta osin samanaikaiseen työvaiheeseen. Aloitin aineiston käsittelyn raakalitteroimalla sen äänitiedostoista kirjalliseen muotoon. Raakalitteraatioteksti ei sisältänyt litterointimerkkejä vaan oli suoraa jäljennöstä puheesta. Tämän vaiheen aikana tutustuin ensimmäisen kerran aineistoon haastattelutilanteiden ulkopuolella. Nauhoitteita peräkkäin kuuntelemalla kartoitin joitakin yleisesti esiintyviä teemoja tai kertomusten aiheita. Samalla tarkensin aineistosta poimimani kautta tutkimuksen teoriataustaa. Prosessin luontevalle etenemiselle oli olennaista aineisto- ja teoriatyöskentelyn samanaikaisuus. Teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissä korostuu aineiston ja teoreettisen viitekehysten vuorotteleva yhteistoiminta siten, että teorialähteet ja aineistosta hahmotetut analyysiyksiköt täydentävät ja ohjaavat toisiaan (Tuomi & Sarajärvi 2002: 98–99).

Aineiston silmäilyä seurasi sen redusointi eli tutkimustehtävän kannalta olennaisten osien erottaminen muusta aineistosta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002: 111). Tässä vaiheessa jaottelin ja koodasin aineiston aikaisempaa tarkkarajaisempiin aihealueisiin, jotka järjestin taulukon muotoon helpottaakseni laajan aineiston käsittelyä. Työskentelyn aikana palasin myös alkuperäisiin haastattelunauhoitteisiin ja tarkensin taulukoitavien aineistokohtien litteraatioita. Samalla sisällytin niihin litteraatiomerkkejä (ks. Liite 1; Ruusuvuori & Nikander 2017: 443; Kallio 2023), joiden avulla pystyin myöhemmin analyysissä tarkastelemaan esimerkiksi haastateltavien nonverbaalisia toimintoja kertomusten tukena. Huomioin litteraatiossa myös puheen tauot sekä sanojen keskeytymiset. En kuitenkaan merkinnyt lopullisiin litteraatteihin esimerkiksi taukojen kestoa tai puheenvuorojen päällekkäisyyksiä, sillä keskityin analyysissä aineistosisien muodostamiin laajempiin kokonaisuuksiin. Lisäksi saatoin poistaa esimerkeistä analyysin kannalta epärelevanttejä kohtia, kuten sanojen toistoa tai oikeiden ilmaisujen hakemista. Huomioin samalla, että osallistujille vieraalla kielellä toteutettu haastattelu vaikutti merkittävästi puheen tuottamiseen, enkä siten halunnut asettaa aineiston yksityiskohdille liikaa painoarvoa analyysissä.

Tämän vaiheen tuloksena oli edellistä suppeampi, kohdennettu ja taulukoitu tutkimusaineisto. Aineiston suunnitelmallinen jaottelu sekä eri haastatteluissa ilmenneiden teemojen asettaminen rinnakkain oli tutkimuksen keskeisen käsitteiden löytämisen kannalta erityisen tärkeää. Redusointivaiheen jälkeen aloin muodostaa teemoitelun aineiston pohjalta tyyppikertomuksia, joiden määrittelyyn etenen seuraavassa alaluvussa.

3.3 Narratiivinen analyysi, tyyppikertomukset ja positiointi

Koska tutkimuksen aineisto muodostuu useista lyhyistä, osin toisiinsa kietoutuvista kertomuksista, lähestyin niiden tarkastelua narratiivisen analyysin keinoin. Vallentin (2019: 70) mukaan yksilö rakentaa itseään kerronnan kautta: muodostaessaan kertomusta ja sen tapahtumien järjestystä tietystä näkökulmasta hän samalla kokoaa itsestään kuvaa. Vallentin (2019: 70) yhdistää Yuval-Davisiin (2010) pohjautuen narratiivin identifikaation kautta kuulumiseen. Yuval-Davis (2010: 266–267) näkee identiteeteillä olevan henkilökohtaisuuden lisäksi myös yhteisöllisiä ulottuvuuksia: kertomuksilla rakennetaan identiteettejä, jotka yhteneväisyydessään luovat yksilöiden välille yhteisiä merkityksiä.

Etsiessäni haastatteluaineistosta kertomuksia mukailin Georgakopouloun (2015) pienten tarinoiden (*small stories*) määritelmää. Georgakopouloun kehittämä pienten tarinoiden tutkimus laajentaa narratiivisen analyysin kenttää muun muassa siten, että kriteerit kertomukselle voidaan asettaa tilannekohtaisesti. Pieniä kertomuksia voivat olla esimerkiksi epälineaariset tai useita juonenkulkuja sisältävät kertomukset tai arkipäiväisten tapahtumien kuvaaminen. Lähestymistapa tarkasteleekin esimerkiksi tutkimushaastattelujen kehysten ulkopuolella muodostuvia kertomuksia. (Georgakopoulou 2015: 257, 259–260.) Vaikka tämän tutkielman aineisto on kerätty haastattelujen pohjalta, suurin osa siitä koostuu edellä mainitun kaltaisista hajanaisista ja arkisista kertomuksista. Näin ollen pienten kertomusten käsite tarjoaa niiden kartoittamiseen käyttökelpoisen työkalun.

Pienten kertomusten analyysi jatkui niiden jakamiseen erilaisiin tyyppikertomuksiin. Tyyppikertomukset ovat aineiston erillisten kertomusten keskeisimmistä osista muodostuvia kokonaisuuksia. Eri tyyppikertomuksille ominaisia elementtejä tunnistamalla voidaan erottaa toisistaan erilaisia kertomuksia pelkkää teemoittelua tarkemmin. (Saaranen & Eskola 2003: 151.) Erottelin aineistostani tyyppikertomuksia paikan ja sosiaalisten yhteisöjen yläkategorioiden konteksteissa siten, että etsin niissä toistuvia aiheita, näkökulmia tai kielellisiä keinoja. Merkitsin tyyppikertomusten keskeiset elementit kokoamaani taulukkoon koodausmerkkien ja lihavoinnin avulla (ks. Saaranen & Eskola 2003: 151). Aineistoesimerkeissä lihavoinnit osoittavat sellaisia

kohtia, jotka jollakin tapaa ohjaavat analyysia esimerkiksi tuomalla tarkasteluun tyyppikertomusten kannalta olennaisia käsitteitä, kokemuksia tai tapahtumia. Huomioin tyyppikertomuksia kootessani, että merkittävä osa aineiston kerronnasta on epälineaarista, enkä siten etsi esimerkiksi yhteneviä juonenkulkuja vaan kertomuksia yhdistäviä kokemuksia. Kaikki tyyppikertomukset eivät siten edusta jokaisen haastateltavan kokemuksia.

Tyyppikertomusten teoriaa on hyödynnetty aiemmassa opinnäytetutkimuksessa muodostamalla eri osallistujien kertomuksista koottuja, yhden kollektiivisen kertojaäänäen alle sijoittuvia tyyppikertomuksia (ks. Bogdanoff 2016: 54–55). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan häivyttä osallistujia yhdeksi kertojaksi, vaan jätän heihin viittaavat pseudonyymit esille. Tällä ratkaisulla pyrin helpottamaan esimerkiksi positointien tarkastelun kannalta olennaisten yksilökohtaisten kokemusten ja niiden jatkumoiden hahmottamista. Vaikka haastateltavien äänet kuuluvat myös toisistaan erillisinä, aineistoesimerkit yhdistyvät esimerkiksi kokemusten, puhujien positioiden tai teemojen tasolla.

Jotta voin nostaa aineiston tyyppikertomuksista esille kuulumisen kielellisen rakentumisen keskeisiä tekijöitä, on sitä joiltakin osin tarkasteltava haastateltavien esiin tuomien positointien kautta. Vallentinin (2019) mukaan puhuja määrittelee positionin avulla sekä muiden kuulumista että omaansa. Positointi kytkeytyy kuulumiseen sen sosiaalisia kategorioita kohtaan ilmentämien suhteiden ja asennoitumisten kautta. (Vallentin 2019: 61, 64.) Daviesin ja Harrén (1990) mukaan positointi rakentuu kielenkäytössä diskursiivisten käytänteiden läpi. Yksilöt asettuvat diskursiivisiin positioihin, joille ominaisten näkökulmien ja työkalujen, kuten tietynlaisten käsitteiden, avulla he käsittelevät ympäröivää maailmaa. Erilaisista diskursiivisista käytänteistä käsin yksilöt edelleen positioivat itseään ja toisiaan osallistujiksi kertomuksiinsa. Kertomusten tutkiminen tarjoaa reitin positointien löytämiseen aineistosta. (Davies & Harré 1990: 45–46, 49–50.) Diskursiivinen näkökulma ei ole analyysissäni vallitseva mutta se sisältyy positioiden tarkasteluun. Nostan kertomuksista ajoittain esille yksittäisiä ilmaisuja ja syvennyn niistä muodostuviin merkityksiin (ks. Davies & Harré 1990: 50).

Davies ja Harré (1990: 49) lähestyvät analyysia keskustelutilanteen näkökulmasta, mutta sovellan heidän suuntaviivojaan haastateltavien kertomuksiin ottaen samalla huomioon niiden yksisuuntaisuuden. Positointeja etsitään heidän mukaansa aineistojen elämäkerrallisista osista havainnoimalla, miten puhuja sijoittaa itsensä ja muita henkilöitä kertomukseen (Davies & Harré 1990: 49–50). Aineistossani kiinnitän huomioni siihen, miten puhujat positioivat itsensä suhteessa muihin, miten muut kertomusten henkilöt positioivat heidät ja miten nämä positiot mahdollisesti muuttuvat erilaisissa kertomuksissa. Käsite auttaa minua etsimään tutkimuskysymysteni kannalta olennaisia osia aineistosta: Kertomuksissa itse koettu tai muiden taholta tuleva positointi antaa viitteitä siitä, mihin toimintayhteisöihin osallistujat näkevät kuuluvansa ja mihin eivät sekä miten vahva vaikutus kielellisillä käytänteillä tähän on.

4 ANALYYSI

4.1 Käsitteitä kuulumisesta

Kysyin jokaiselta osallistujalta haastattelun aikana, miten he määrittelevät kuulumisen johonkin. Haastateltavien omien käsitysten selvittäminen oli tutkimukseni kannalta tärkeää sikäli, että pystyin ennen analyysiani kartoittamaan, minkälaisista lähtökohdista käsin osallistujat muodostivat kertomuksensa ja käsityksensä kuulumisesta. Osoittautuikin, että eri haastateltavat tarkastelivat asiaa lähtökohtaisesti ainakin osin toisistaan poikkeavista näkökulmista. Rosa (1) liittyy kuulumisen mukavuuden tunteeseen sekä ympäröivien ihmisten että paikan suhteen. Tässä näkemyksessä on yhtymäkohtia Antonischin (2010: 1) ja Yuval-Davisin (2006: 197) kuulumisen määrittelymään, jossa käsite viittaa juuri yksilön tunteisiin ja kokemuksiin tiettyyn paikkaan liittyen.

(1) R: I think it's (.) um **being comfortable (.) with them (.) the people around me (.) being comfortable with the place (.)** and adapting to changes

Rosan ilmaisu *them (.) the people around me* kuitenkin hämärtää hänen itselleen asettamaansa positiota paikassa. Yhtäältä hän on jonkin yhteisön ympäröimä, toisaalta ympäröivät ihmiset ovat *them, 'he'*. Siinä missä Vallentinin (2019: 255) tarkastelemassa guatemalalaisyhteisössä kuulumista rakennettiin esimerkiksi erilaisissa *me*-ilmaisuissa, Rosa erottaa pronomiivalinnallaan itsensä ja muut toisistaan. Myös David (2) näkee kuulumisen kahdessa toisiinsa kietoutuvassa osa-alueessa, paikassa ja sosiaalisessa yhteisössä:

(2) D: hmm (.) well for me it's more about the people (.) like **to get along** with the (.) not just the lo- the local people like they don't need to be finnish but **the people that is living in here** (.) so for me (.) it would be that and one and of course not feeling excluded of the place (like) **even if you have your own group of friends and then the rest of the people is ex- excluding you** (.) **that's** (.) **you won't feel like belonging to a place** (.) so (.) yeah more like (.) **to have like** (.) **the the society accept you then you have your group of people in in that place**

Davidin (2) mielestä kuuluminen tarkoittaa, että yksilö tulee toimeen samalla alueella asuvien ihmisten kanssa. Toisaalta tärkeää sen kokemisen kannalta on myös laajemman sosiaalisen yhteisön hyväksyntä. Paikkaan kuuluminen onkin monien osien summa: Vaikka yksilö kuuluisi pienempään ryhmään suuren yhteisön sisällä, muut ihmiset saattavat edelleen poissulkea hänet ja näin estää kuulumisen kokemuksen. Tarkentaessani kysymystäni (3) David edelleen syventää kuvaustaan kuulumisesta. Hänen mukaansa myönteiset sosiaaliset suhteet toisiin ihmisiin luovat yhteyden myös paikkaan.

(3) W: yeah okay (.) what's something that makes (.) well if you're in a group for example of (.) any people what is something that makes you feel like oh I belong here

D: yeah (I don't know) um (.) --- yeah for me i- it means to be like attached for the people and then like the feeling of --- (.) **like there is people that cares for me** and I care for those people **in that place** you know like so that **you have like links and roots already in that place** --- yeah I feel like also like **I like to do things that I can do here and that most of the people here normally likes to do so**

Kuulumista rakentuu myös toiminnan kautta. David (3) kertoo pitävänsä sellaisten asioiden tekemisestä, joita myös useimmat muut ihmiset täällä mielellään tekevät. Myöhemmin hän mainitsee tällaisina asioina esimerkiksi luonnossa oleskelun ja saunomisen. Sosiaalinen maailma kytkeytyy myös Vallentinin (2019: 27) teoreettisessa näkemyksessä paikkaan kuulumiseen: yhteisön kollektiivinen kokemus tietystä paikasta muodostaa yhteenkuuluvuutta. Davidin kertomassa sosiaalisen yhteisön merkitys on jaetuissa tavoissa, jotka hän mieltää lähes koko yhteisölle mieluisiksi, mutta myös ihmissuhteissa ja siinä, että hänestä välitetään.

David (3) näkee, että vastavuoroiset positiiviset ihmissuhteet muodostavat kytköksiä ja juuria, *links and roots*, tiettyyn paikkaan. Substantiivina termi *root* (MOT ODE s.v. *root*) viittaa useaan toisiinsa semanttisesti kytkeytyvään merkitykseen. Yhtäältä sillä voidaan tarkoittaa kasvin maanalaista osaa, jonka kautta se saa ravintonsa. Samankaltaisesti, abstraktimpana ilmaisuna, *root* viittaa esimerkiksi yksilön perhe- tai kulttuuritaustaan. Davidin tapauksessa voidaan tulkita olevan kyse jonkinlaisen juuren kasvattamisesta uuteen yhteisöön vuorovaikutussuhteiden kautta. Kuten David (2, 3) myös Simon (4) näkee yhteiskunnan hyväksynnän ja sen tapoihin osallistumisen olevan avainasemassa kuulumisen rakentumisessa:

(4) S: --- I think **belonging** (.) **is being able to fully integrate to a society** (.) live a life similar to the life of the people (.) speak the language (.) do the activities (.) and then (.) **also get the feeling of being accepted** (.) because you can (.) do (.) many things (.) to be (.) to fit into a society (.) but (.) on the other hand if you don't feel accepted (.) then you become frustrated (.) yeah so (.) um so

it's two ways for me **belonging is two ways** (.) making an effort (.) to (.) **integrate into the society as much as possible doing everything possible** (.) and then (.) **getting that feeling that you are accepted** (.) yeah

Simon (4) kokee, että kuuluminen rakentuu yhtäältä yksilön toiminnan, integroitumisen, toisaalta ympäröivältä toimintayhteisöltä saadun hyväksynnän kautta. Nämä osat rakentavat kuulumista yhdessä: *Belonging is two ways*. Kuuluminen on kaksisuuntainen suhde, jossa molempien osapuolien panos on merkittävä. Esimerkki käsittää kahdenlaisia positioita. Kielenoppijan lähtökohta on toimintayhteisön periferiassa (ks. Lave & Wenger 1991), josta käsin hänen on toiminnallaan liikuttava lähemmäs kuulumista. Toimintayhteisön, tässä tapauksessa koko yhteiskunnan, tehtävä on hyväksyä uusi jäsenensä, jotta hän voi todella kokea kuuluvansa siihen. Näin ollen yhteiskunta on oppijaan nähden valtapositiossa, sillä se voi harkinnallaan määrittää, pääseekö hän toimintayhteisön ytimeen. Esimerkin (4) kautta voidaankin havainnollistaa Laven ja Wengerin (1991: 103) käsitystä toimintayhteisöjen valikoivasta luonteesta: legitiimi perifeerisyys ei aina mahdollista legitiimiä osallistumista.

Alma (5) ei näe kielen yhteyttä kuulumiseen yhtä vahvana kuin Simon (4). Sen sijaan hän liittää sen tuttuuden tunteeseen:

(5) W: so first of all what do you think belonging is like what's the definition of belonging

A: to be a part of something ((nauraa))

W: so now we would have to kind of (.) think about your belonging through language and especially finnish language (.) um (.) do you already have something in mind for- for example some things that make you feel like you belong in in a finnish speaking place or a community

A: uh (.) no ((nauraa)) like if we talk about belonging no no (.) um (.) hm (.) sometimes just it's **it's not really much about language as it is about being familiar with things** that's I think **the only times where I really feel like I (.) am a part of this place now it's (.) when foreigners come**

Alman (5) mukaan kuuluminen ei niinkään liity kieleen. Sen sijaan sitä vahvistaa erottuminen toimintayhteisön ulkopuolelta tulevista: Hän kokee todella olevansa osa olinpaikkaansa vain silloin, kun sinne saapuu ulkomaalaisia, jotka eivät tunne paikallisia tapoja ja käytänteitä. Tällöin hän on maassa asuvana asiantuntijapositionsa vieraisiin nähden. Kuuluminen, tai jonkin osana oleminen, syntyy siis jaetusta kulttuurisesta ja sosiaalisesta tiedosta suuremman toimintayhteisön kanssa.

Kaikissa esimerkeissä kuulumiseen kytkeytyy jonkintasoisia tunneprosesseja. Sitä ilmentävät muun muassa mukavuus, myönteiset sosiaaliset suhteet ja tutuus. Kielen suora merkitys kuulumisessa näkyy ainoastaan Simonin (4) käsityksessä, mutta esimerkiksi Davidin (3) ja Alman (5) kommentteissa nousevat esille suomalaisille ominaisina pidetyt tavat ja toimet, jotka kytkeytyvät kulttuurin kautta kieleen. Huomionarvoista on myös, että kukaan puhujista ei eksplisiittisesti positioi itseään mainitsemansa yhteiskunnan tai yhteisön jäseneksi vaan asettautuu ainoastaan samaan tilaan sen kanssa.

4.2 Kuuluminen sosiaalisissa yhteisöissä

4.2.1 Rakenteelliset toimintayhteisöt

Ensimmäinen tyyppikertomus liittyy toimintayhteisöihin, jotka ovat luonteeltaan rakenteellisia: niiden toiminta perustuu jonkinlaiselle yhteiskunnalliselle tai institutionaaliseen tavoitteelle, kuten koulutukselle tai työpanokselle (ks. Eckert & McConnell-Ginet 1992: 7–8; Wenger 1998: 6–7). Tyyppikertomuksessa esiintyviä rakenteellisia toimintayhteisöjä yhdistää myös niiden lähtökohtainen suomenkielisyys. Pohjakielenä toimivan suomen lisäksi toinen rakenteellisille toimintayhteisöille tärkeä kieli on *lingua francana* toimiva englanti.

Kaikki osallistajat tuovat haastattelun aikana esiin työpaikkansa yhtenä toimintayhteisönään, ja se edustaa tässä tutkielmassa tyyppiesimerkkiä rakenteellisesta toimintayhteisöstä. Toisille työpaikka oli yksi ensimmäisistä järjestelmällisistä kontakteista suomenkielisten kanssa – esimerkiksi Rosalle (6) se oli reitti tutustua suomalaiseen yhteiskuntaan ja rakentaa kotia siihen. Myös yhteisön jäsenten osoittama mielenkiinto häntä kohtaan rakensi entisestään positiivista vuorovaikutussuhdetta heidän välillään.

(6)W: so uh what kinds of social relations you made in finland first what was the first contact to
(.) uh especially finnish people you had

R: mm (.) at first we were just (.) colleagues (.) we (.) um we go to work (.) --- **we join them (.) during the meetings our colleagues we join them during break time (.) we listen to them and (.) um (.) I can sense that um they are also very interested in us (.) with our culture so (.) they were asking about us** --- (.) they let us make a list of the things that we need at home (.) and then every day **they were (.) giving us things that we needed** ((nauraa)) and they are very very kind (.) and --- that's how we started (.) **friendships with our colleagues (.) it started with (.) the things they provide (.)** and of course um (.) **the informations that we shared (.)** and then as time goes by (.) we um (.) like one of our colleagues was very interested in (kotimaa) food (.) and (.) we went --- together to buy the ingredients ((nauraa))

R: and (.) yeah (.) and **we guided him we teach him** how to cook our (kotimaan ruoka) and --- there's a time when we brought (kotimaan ruoka) in our workplace and (.) let them taste what we cook and they (.) they liked it so much ((nauraa))

Rosan (6) ja työpaikan toimintayhteisön vuorovaikutus oli aktiivista ja molemminpuolista alusta lähtien. Hän itse pyrki kohti osallisuutta toimintayhteisössä liittymällä kollegoiden seuraan ja kuuntelemalla heitä. Kollegat osoittivat kiinnostustaan esittämällä kysymyksiä ja tarjoutumalla auttamaan kodintarvikkeiden hankinnan kanssa. Rosa tiivistää ystävyysuhteiden syntyneen yhtäältä kollegoiden avusta, toisaalta yhteisesti jaetusta tiedosta, *the informations that we shared*. Pronomini *we*, 'me' ja verbi *share*, 'jakaa', luovat vaikutelman sekä vastavuoroisuudesta että toimintayhteisön kollektiivisesta toiminnasta: tietoa ei vain annettu ihmisiltä toisille, vaan sitä jaettiin toimintayhteisön jäsenten kesken. Rosa antaa esimerkin tilanteesta, jossa eräs kollegoista

osoitti mielenkiintoa hänen kotimaansa ruokakulttuuria kohtaan. Rosa opetti häntä ruoan valmistamisessa ja tutustutti myöhemmin myös muuta työyhteisöään ruokalajiin positiivisin seurauksin.

Rosan ja työpaikan toimintayhteisön vuorovaikutusta leimaa narratiivin valossa vahva vastavuoroisuus. Kollegoiden osoittama mielenkiinto Rosan taustaa ja ruokakulttuuria kohtaan tarjosi hänelle mahdollisuuden positioitua myös asiantuntijaksi uudessa toimintayhteisössä sen sijaan, että hänen toimintatilansa olisi rajoittunut ainoastaan avun ja neuvonnan vastaanottajan positioon. Rosalle tarjoutunut asiantuntijuus loi myös uusia yhteisiä toiminnan tiloja Rosalle ja hänen kollegoilleen sekä laajensi vuorovaikutuksen kenttää pois työympäristöstä vapaa-ajalle. Näin rakenteellisen toimintayhteisön kautta muodostui myös vapaamuotoisempaa sosiaalista toimintaa.

Rosan positio kielenoppijana välittyy esimerkiksi työtehtäviin liittyvässä vuorovaikutuksessa, joissa myös suomen kieli on aktiivisemmin käytössä. Seuraavassa esimerkissä (7) kysyn häneltä, minkälaiset tilanteet ovat saaneet hänet pohtimaan kuulumistaan suomenkielisiin yhteisöihin. Hän pohtii asiaa työpaikalla tarjoutuvien kielenoppimistilanteiden kannalta:

(7) W: --- so can you just tell me about some situations that have kind of made you think (.) about your belonging to finnish speaking communities so somehow have made you like wonder about that topic about belonging

R: mm (.) I think um (.) they (.) **they like it when I give effort in learning** (.) some finnish lang-uh finnish words because um (.) for example --- I will ask them (.) um (.) mitä se on (.) and they will they will (.) they will answer back the name --- but **then they will say you will say mitä nämä on if I am holding this mitä nämä on and if you are pointing that one that's how you say mitä se on** (.) that's how they teach me in our um (.) in our (.) workplace

Rosa (7) lähestyy kuulumista työpaikan toimintayhteisön näkökulmasta. *They, 'he'*, työyhteisön jäsenet, pitävät kielenoppimiseen liittyvää vaivannäköä myönteisenä asiana. Hän antaa esimerkiksi tilanteen, jossa hän tuottaa suomenkielisen aloitteen, johon vastatessaan kollegat korjaavat sopivan ilmaisun olevan *se*-pronominin sijaan *nämä*. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksen lomassa. Mielenkiintoista on, että Rosa tarkastelee esimerkissä kuulumistaan oman näkökulmansa sijaan työyhteisöstään käsin. Tämä saattaa kertoa toimintayhteisön vallasta sen jäsenyyden määrittelyssä ja säätelyssä (ks. Lave & Wenger 1991: 103). Aktiivinen kielenoppijuus nähdään työyhteisössä positiivisena asiana, ja tämä edistää Rosan kuulumisen rakentumista siihen. Toisaalta näkökulma on voinut syntyä yksinkertaisesti myös oman kysymyksenasetteluni laveudesta ja siitä, etten pyytänyt tietynlaisia lähestymistapaa pohdintaan.

Ulkomaalaistaustaisten kuulumisen kokemuksia kartoittaessa on havaittu, että kuulumisen tunteet omaa ammattiryhmää kohtaan ovat yleisiä (Seppänen ym. 2020: 80). Tämän tutkielman aineistossa kuulumisen kokemukset työpaikan toimintayhteisössä kuitenkin vaihtelevat ja Rosa on ainoa, jonka haastattelussa työyhteisö nousee esille niiden selkeänä rakentajana. Kuitenkin myös kaikki muut haastateltavat

mainitsevat työyhteisönsä useaan kertaan kuulumisen ja osallisuuden kokemuksiinsa puhuessaan. Muiden kertomat ilmentävät selkeämmin ristiriitaisia kokemuksia kuulumisen rakentumisesta. Tällaisia ilmenee erityisesti puhuttaessa englannin kielen paikasta toimintayhteisöjen vuorovaikutuksessa.

Englannin rooli eri kieltenpuhujien yhteisenä kommunikaation välineenä nousee jollakin tapaa esille kaikissa haastatteluissa, ja esimerkkejä siitä on aineistossa sekä rakenteellisten että vapaamuotoisempien toimintayhteisöjen alueilla. Näen englannin käytön aineistossa sijoittuvan kuitenkin erityisesti rakenteellisiin toimintayhteisöihin, sillä se toimii niiden sisällä usein *lingua francana* suomenkielisten ja suomen oppijoiden välillä. Englanti esiintyy tässä tyyppikertomuksessa yhtäältä tilanteista kuulumista edistävänä, toisaalta oppijoiden suomen kielen taitoa jarruttavana tekijänä. Seuraavasta esimerkistä (8) ilmenevät tilanteen molemmat puolet.

(8) W: what do you think is the role of language in belonging (.) like is it (.) is there a role of language

D: yeah of course there is (.) but hmm (.) I think in finland it's not that important (.) it is important but I think **it's easier to belong to finland even if you don't speak finnish** because (.) I think finnish people are ((naurahtaa)) they know how hard their language is and and then not so many people speaks finnish so (.) maybe it's more like pointless to learn finnish if you are here just for a couple of years or whatever (.) **so I think they are conscious of that and then they make it really easy to change to english** and so on so you don't feel so excluded --- **they make it really easy to belong to a place even if you don't speak the language** (.) which I don't know if it's a mistake or not ((nauraa)) maybe you make it so easy that we are like aah let's not learn finnish (.) no no (I don't think) it's not it's not but (.) but yeah **it's easy to survive here even if you don't speak finnish**

David (8) näkee, että englannin käyttö vuorovaikutuksessa suomen sijasta johtuu siitä, että suomalaiset ymmärtävät kielensä hankaluuden ja antavat tämän takia englannin hyödyntämiselle tilaa. Hän epäröi hieman pohtiessaan kielen merkitystä kuulumisessa ja päättyy lopulta siihen, että vaikka kieli on tärkeää, kuuluminen on helppoa, vaikka suomea ei puhuisikaan. Kuitenkin lopulta hän toteaa, että täällä on helppo selviytyä, *it's easy to survive here*, ilmankin suomen kielen taitoa. David täydentää tätä esimerkin ulkopuolella pohtimalla esimerkiksi suomalaisten virallisten tahojen nettisivujen helppokäyttöisyyttä niiden englanninkielisyyden vuoksi. Esimerkissä käsitys kuulumisesta yhdistyy siis selviytymiseen ja sujuvaan toimimiseen suomalaisessa yhteiskunnassa, ei niinkään esimerkiksi vertaisuuden, kotoisuuden tai yhteenkuuluvuuden tunteisiin.

Toisaalta englanninkielisen vuorovaikutuksen ja palvelujen saatavuus voi olla myös suomenkielisen arjen tiellä. Simonin kertoma (9) tiivistää sen, mikä välittyy kaikista haastatteluista jollakin tapaa: englannin kieli on monille suomalaisille niin luonteva tapa kommunikoida ei-suomenkielisten ihmisten kanssa, että oppijan voi olla vaikeaa löytää suomenkielistä vuorovaikutusympäristöä.

(9) S: Um the very --- first challenge with using finnish here (.) is that almost everybody speaks english (.) so (.) If you get in to a shop or you meet people (.) if you start speaking in english

you'll find somebody who speaks english (.) so (.) **I force myself sometimes** (.) for example when I go to the shop (.) alright --- so (that) um (.) **sometimes I decide okay I'm going to the shop now** (.) and um (.) **I'll speak** (.) in finnish

Simon kertoo toisinaan pakottavansa itsensä aloittamaan esimerkiksi asioinnin kaupassa suomeksi, jotta hänelle puhutaan suomea – englanninkielisellä aloitteella löytää varmasti myös vastauksen englanniksi. Myös työyhteisössään kuulumisen kokemuk- sia saanut Rosa (10) kertoo, että kommunikaation kielenä on suurimman osan ajasta englanti, vaikka suomeakin yritetään käyttää.

(10) W: well (.) what language do you use when you are communicating with your work friends

R: um we use english and sometimes um finnish (.) we (.) we are trying so hard to avoid using english but ((nauraa)) so (.) um (.) **especially when we** (.) **when we talk about jokes or ((nau- raa)) having fun** (--) **when we use english** (--) maybe (.) um seventy percent english thirty per- cent finnish

Työyhteisössä käytettävä kieli määrittyy usein tilanteen ja paikalla olevien osallistu- jien kielitaidon mukaan niin, että vuorovaikutus on mahdollisimman monelle sujuvaa (Lehtimaja & Kotilainen & Kurhila 2021: 453). Englanti on Rosan (10) työpaikan toi- mintayhteisössä erityisesti kevyemmän vuorovaikutuksen, hauskanpidon, kieli – se on kommunikaation välineenä esimerkiksi vitsaillessa. Myös tässä tapauksessa lienee kyse vuorovaikutuksen sujuvoittamisesta niin, että kaikki voivat osallistua siihen. Jos hauskanpito ja muu kevyempi keskustelu tapahtuisi suomeksi, Rosa jäisi ulos monista legitiimiä perifeeristä osallisuutta vahvistavista sosiaalisista vuorovaikutustilanteista, kuten taukotilanteiden kevyemmistä keskusteluista. Esimerkiksi Kalocsai (2013: 168) havaitsee ELF:n avulla luodun huumorin rakentavan hauskanpidon lisäksi toimin- tayhteisön yhtenäisyyttä ja sen sisäistä tukiverkkoa.

Englannin käyttö suomenkielisten ja S2-oppijoiden välisissä vuorovaikutustilan- teissa esiintyykin aineiston kertomuksissa monin paikoin positiivisena mutta osin myös negatiivisena asiana. Se mahdollistaa *lingua franca*n roolissa monien vuorovai- kutuksen esteiden ohittamisen ja sitä voidaan käyttää parhaimmillaan siltana suomen oppimiseen. Kuitenkin, kuten edellä käy ilmi, se voi myös hankaloittaa oppimispro- sessia. Simon (11) pohtii tilanteita, joissa englannin hyödyntäminen vuorovaikutuk- sessa viestii hänelle yhtäältä toimintayhteisön hyväksyntää, toisaalta asettaa hänen epämurkkaan asemaan kielenoppijana:

(11) S: --- when you get there sometimes and **people are speaking in finnish** (.) **the moment you join the conversation** (.) **they switch to english** (.) yeah so since they know that one he doesn't speak finnish no reason to (--) in finnish (.) yeah so it's um (.) so I feel (.) **I feel awkward** (.) but also (.) I feel that the people accept that **they accept my presence** (.) and (they) know that **they're aware of my presence** (.) that I am there and I might not master the language so they speak in a language that I understand (.) yeah so uh (.) that (.) that also comforts me to a certain extent (.) **but the downside is that** (.) **it makes me not to practice my language** (.) as I would like to (.) ---

Simon (11) kertoo, että suomenkieliset keskustelut työpaikalla vaihtuvat ajoittain eng- lanninkielisiksi, kun hän liittyy mukaan. Samankaltaisen käytänteen ei-äidinkielisten

sekä äidinkielisten suomenpuhujien välisessä työpaikan vuorovaikutuksessa nostaa esille myös Härkönen (2011). Hänen haastateltavansa kertoo kommunikaation kielen vaihtuvan työpaikalla automaattisesti englanniksi, jos vuorovaikutukseen osallistuu ei-äidinkielineen suomenpuhujia – äidinkielisten kesken kieli vaihtuu taas suomeksi. (Härkönen 2011: 51.) Simonin kohdalla tällaiset tilanteet herättävät kiusaantuneisuutta, mutta ne viestittävät myös, että hänet huomioidaan. Hänen läsnäolonsa hyväksytään, *they accept my presence*, ja siitä ollaan tietoisia, *they're aware of my presence*. Muut toimintayhteisön jäsenet positioivat hänet keskustelutilanteessa yhdeksi osallistujista. Toisaalta englanninkielisyys on esteenä suomen kielen opettelulle – tämä taas edistäisi kaikkien haastateltavien täysvaltaista jäsenyyttä pohjaltaan suomenkielisissä työyhteisöissä. Syy englannin puhumiseen suomi toisena kielenä -oppijan läsnä ollessa löytyy, kuten Davidin (8), myös Simonin (12) näkökulmasta siitä, ettei oppijaa haluta jättää yhteisön reunamille:

(12) W: what's the like the main reason people switch to english

S: --- **they don't want to make me feel (.) like an outsider (.)** yeah because (.) --- **language is a (.) it's a tool for integration (.) and it's also a tool for exclusion (.)** yeah so (.) for example back back home (.) --- where we have (.) someone (--) (.) like **we have a visitor (.) who does not speak our native language (.) and we are saying things that we only want to speak like (.) that is family stuff we switch to --- the native language (.)** yeah so it really excludes the other person (.) yeah (.) so um (.) I feel that (.) they switch initially to english because (.) they don't want me to feel excluded (.)

Simon (12) näkee, ettei hänestä haluta tehdä ulkopuolista: kieli on työkalu, jota voi käyttää sekä integraatioon että yhteisön ulkopuolelle sulkemiseen. Esimerkkinä hän kertoo omakohtaisen kokemuksen tilanteista, joissa käyttää perheen kesken sen sisäisten asioiden käsittelyyn vierailijan läsnä ollessa tälle vierasta mutta perheelle yhteistä kieltä. Samansuuntaisesti Kalocsai (2013: 104) käsittelee Erasmus-opiskelijoiden kokemuksia tapauksista, joissa osa toimintayhteisöstä on vaihtanut vuorovaikutuksen kielen kaikille yhteisestä *lingua franca*stä äidinkieleensä: osallistujat kuvaavat toimintaa muun muassa ulkopuolelle jättämiseksi ja ovien sulkemiseksi. Simonin lähipiirin kielellinen toiminta sekä pitää perhe-toimintayhteisöä yhteen sitovat käytänteet, *family stuff*, sen sisällä että vahvistaa sen rajoja näkyviksi myös muille. Samalla toiminta positioi kylässä olijan selvästi ulkopuoliseksi, jolla ei ole toimintatilaa yhteisön sisällä.

Edellisten esimerkkien kautta olen todennut, että englannin kielen käyttöä suomi toisena kielenä -oppijan seurassa motivoi usein pyrkimys ottaa tämä mukaan vuorovaikutukseen. Tämä saa aikaan hetkellisiä kuulumisen ja osallisuuden kokemuksia mutta asettuu myös esteeksi S2-oppijan ja suomen kielen aktiivisen harjoittelun väliin. Rosan (13) työpaikan toimintayhteisössä erääksi ratkaisuksi ristiriitaiseen tilanteeseen on löydetty limittäiskieleily. Esimerkiksi yhteisöstä löydettyjen ystävien kanssa vietetty saunahetki oli sekä suomen- että englanninkielinen:

(13) W: --- can you describe what kind of how how just like a (.) normal conversation go um (.) in terms of using different languages (.) uh for example in that sauna sauna event

R: ((nauraa)) um (.) at first um (.) they were speaking in finnish (.) the normal fa- uh pace (.) they were talking about finnish (.) and then (.) um (.) **we can just (.) um get some hints of the some of the words (.) and then (.) if (.) I haven't understand some of their words (.) they will explain in english (.)** so ((nauraa)) **so the story (.) the story goes twice with finnish and then in english** ((nauraa))

Rosan (13) kertomuksessa vuorovaikutus tapahtuu ikään kuin kahdessa kierroksessa, ensin suomeksi ja sitten englanniksi. Hän poimii ensin suomenkielisen tarinan aikana vihjeitä sen sisällöstä ymmärtämiensä sanojen kautta. Tarina täydennetään sitten englanniksi niiltä osin kuin tarve on. Rosan kokemus ilmentää yhteisen kommunikaation kielen, *lingua francan*, käyttöä niin, että se mahdollistaa samaan aikaan sekä sujuvan vuorovaikutuksen että kielenoppimisen. Näin Rosan legitiimi perifeerinen osallistuminen suomi toisena kielenä -oppijana vahvistuu.

Lingua francan käyttö apuna toimintayhteisön sisäisessä vuorovaikutuksessa voi myös antaa sen valtakielen puhujille mahdollisuuden säädellä, millä kielellä milloinkin keskustellaan, riippumatta oppijan paikallaolosta. Muutamissa kertomuksista nousee esille, että englannin ja suomen kielen vaihtelu vuorovaikutuksessa voi johtaa myös, tahattomasti tai tahallisesti, suomea toisena kielenä oppivien ulossulkemiseen tietyistä aiheista, tilanteista tai mahdollisuuksista. Vaihto englannista suomen kieleen vuorovaikutuksessa ja viestinnässä saattaa esimerkiksi viestittää S2-oppijalle, ettei käsiteltävä asia kuulu hänelle (ks. Lehtimaja & Kurhila & Kotilainen 2021: 453–454). Tämän suuntaisesti vaihtoa suomen kieleen työyhteisön kontekstissa käsittelevät haastateltavista Simon (14) ja David (15). He muistelevat kokemuksiaan tilanteista, jossa kieli oli eksklusion väline:

(14) S: once (.) once I got to the --- common room (.) and then there were colleagues there speaking in finnish (.) and this is one of the very rare occasions um (.) then the- they sat at the table and they were speaking (.) so I (.) I greeted (.) well finnish people normally don't respond to greetings ((nauraa)) that isn't (.) **so nobody responded** and um (.) so I- I went get tea and I got tea and came and sat with them (.) and um (.) so (.) and **I tried to (--) but nobody really changed (.) or nobody really told me this what they are talking about** so they were really discussing (very seriously) **so I got up and I went to another seat**

Simonin (14) kertomuksessa kollegat keskustelevat henkilökunnan huoneessa suomeksi, kun hän saapuu paikalle ja liittyy heidän seuraansa. Kukaan heistä ei kuitenkaan reagoi hänen tervehdykseensä tai pyrkimykseensä liittyä keskusteluun, joten hän siirtyy pois tilanteesta. Tilanteessa esteeksi Simonin osallistumiselle asettuu sekä kollegoiden reagoinnin puute että suomenkielinen keskustelu, jossa he jatkavat välittämättä hänen mielenkiinnostaan aihetta kohtaan. Tilanteessa jää epäselväksi, miksi keskustelijat eivät tartu hänen sosiaaliin vihjeisiinsä. Sen sijaan Davidin (15) kokemat vastaavanlaiset tilanteet työpaikan toimintayhteisössä ovat näyttäneet motiivinsa selkeämmin:

(15) W: yeah the switching to finnish

D: yeah yeah yeah (.) sometimes it's a bit rude I have to say (.) because (.) if it's for example at work and **I'm having a different opinion than others and then we are deciding something sometimes they change the (.) language to finnish so then I cannot even give my opinion (.)** so that's kind of rude (.) and **for them it's a tool of leav- ((nauraa)) leave me apart from the decision** --- I don't take it as a (.) way of bullying at job in a workplace but yeah sometimes you feel like okay now I'm out of this like my opinion is ((nauraa)) is not taken into account

David (15) näkee, että kieltä saatetaan käyttää strategiana poissulkea eriävä mielipide keskustelusta: hänen kokemuksensa mukaan kollegat saattavat vaihtaa vuorovaikutuksen kielen suomeksi, jos eivät halua ottaa huomioon tämän näkemystä käsiteltävään aiheeseen. Kielen vaihtaminen on *a tool*, 'väline', jonka avulla hänet voidaan jättää pois päätöksenteosta. Samalla se on toimintayhteisölle väline suomi toisena kielenä -oppijan positiointiin kauemmas osallisuudesta. Simonin (12) ja Davidin (15) kokemukset kielestä yhteisön sisään päästämisen tai ulkopuolelle jättämisen työkaluna myötäilevät Daviesin ja Harrén (1990) näkemystä, jonka mukaan kieli on väline yksilöiden positiointiin erilaisten toimintayhteisöjen sisä- tai ulkopuolelle. Sekä Davidin (15) että Simonin (12) näkemykset kuvaavat toimintayhteisöjen jäsenten kielellisten valintojen valtaa oppijoiden osallisuuden mahdollisuuksien määrittelijöinä.

Tässä luvussa olen tarkastellut tyyppikertomusta, jonka ytimessä ovat rakenteelliset yhteisöt. Olen kohdentanut analyysini erityisesti kertomuksiin työyhteisöistä, jotka ovat keskeisessä asemassa jokaisen osallistujan haastatteluissa. Myös Alma, jonka puheenvuoroista ei ole esimerkkejä tässä luvussa, kertoi haastattelunsa aikana työpaikkansa toimintayhteisön roolista kuulumisensa rakentumisessa. Päädyin kuitenkin sijoittamaan hänen kertomuksiaan paikkaan kuulumisen tarkasteluun (ks. luku 4.3), sillä näin niiden kytkeytyvän erityisesti siinä käsiteltävän kuvitteellisen Suomi-toimintayhteisön teemoihin.

Rakenteellisten yhteisöjen tyyppikertomuksessa keskeinen kuulumisen rakentumiseen vaikuttava kielellinen käytänte on englannin hyödyntäminen vuorovaikutuksen *lingua francana*. Jäppinen (2011) on tutkimuksessaan havainnut englannin kielen käyttöä työpaikalla suomen sijasta perusteltavan muun muassa sen tehokkuudella ja nopeudella. Englanti saattaa kuitenkin asettua tottumuksen myötä lopulta myös vapaaehtoisen sosiaalisen kanssakäymisen kieleksi, vaikka suomea haluttaisiinkin käyttää. (Jäppinen 2011: 196–198.) Pyrkimys työtehtäviin liittyvien tilanteiden sujumuuden takaamiseen saattaa olla osatekijänä myös tämän tutkimuksen osallistujien kokemuksissa englannin kielen käytöstä yhtäältä työpaikalla, toisaalta muissakin virallisävyisissä konteksteissa, joissa keskeistä on tehtävän tai toiminnon toteutuminen. Toisaalta aineistosta välittyy työpaikan toimintayhteisön jäsenten halu huomioida suomi toisena kielenä -oppijoita keskustelun täysvaltaisina osapuolina myös vapaaehtoisissa tilanteissa. Siten erääksi *lingua francan* käytön motiiviksi asettuu pyrkimys sosiaaliseen osallisuuden aikaansaamiseen.

Tässä esitelty analyysi nostaa erilaiset yhteiskunnan ja sen instituutioiden tuottamat toimintayhteisöt keskeiseen rooliin suomi toisena kielenä -oppijoiden kuulumisen rakentumisessa. Rakenteellisen yhteisön, kuten työpaikan toimintayhteisön,

ydinjäsenet voivat parhaimmillaan edistää oppijoiden osallisuutta ja kuulumista käytämällä kielellisiä keinoja siltana legitiimiin perifeeriseen osallistumiseen. Toisaalta kielen avulla voidaan myös tietoisesti tai tiedostamattomasti sulkea S2-oppija pois vapaamuotoisesta keskustelusta tai työtehtäviin liittyvästä päätöksenteosta ja samalla estää osallistuminen toimintayhteisölle ominaisiin käytänteisiin. *Lingua francan* saneleman vuorovaikutuksen uhat ja mahdollisuudet tässä tutkimuksessa mukailevat Kalocsain (2013) esille nostamaa: Yhteisen *lingua francan*, tässä tapauksessa englannin, kautta voidaan rakentaa toimintayhteisöä tavoitteisiinsa sopivaksi kehittämällä yhteisiä kielellisiä käytänteitä. Samalla tilanteinen vaihto jonkin osaryhmän keskinäiseen kieleen, jota kaikki toimintayhteisön jäsenet eivät ymmärrä, luo ulossulkemisen kokemuksia. (Kalocsai 2013: 104, 167.)

4.2.2 Vapaamuotoiset toimintayhteisöt

Toinen sosiaalisiin yhteisöihin kytkeytyvä tyyppikertomus käsittelee toimintayhteisöjä, jotka eivät suoraan asetu institutionaalisiin konteksteihin tai muihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tällaiset toimintayhteisöt ovat voineet syntyä esimerkiksi haastateltavien harrastusten tai muun vapaa-ajan toiminnan kautta ja siten niiden tavoitteet liittyvät muun muassa jäsenten yhteisiin kiinnostuksenkohteisiin tai taustoihin. Siinä missä rakenteelliset toimintayhteisöt ovat usein lähtökohtaisesti suomenkielisiä, monet aineistossa esiintyvät vapaamuotoiset toimintayhteisöt pohjautuvat useimmiten monikielisyyteen. Alman (16) ja Davidin (17) vapaa-ajan sosiaaliset toimintayhteisöt ovat tästä havainnollistavia esimerkkejä:

(16) A: --- at this point also (.) social- social life is a little mixed up (.) we have a group --- ((nauraa)) in which **the only rule is to not speak english** (.) --- yeah social life is a little bit more mixed but **it's a lot in (oma kieli) it's a lot in english** (.) and **I tend to speak finnish only when I kind of have to (.) in my free time**

Alman (16) monikielisen toimintayhteisön ainoana sääntönä on, ettei jäsenten keskinäisenä *lingua francana* toimivaa englantia saa puhua, vaan vuorovaikutuksessa hyödynnetään kaikkia muita saatavilla olevia kielellisiä resursseja. Toimintayhteisö kommunikoi siis limittäiskieleilyn keinoin. Toisaalta muissa konteksteissa englanti ja Alman oma kieli ovat usein käytössä. Alma myös välttää suomen kielen käyttöä vapaaajallaan, jos sille ei ole pakottavaa syytä. Myös Davidin (17) sosiaalinen elämä keskittyy pääasiassa monikieliseen vuorovaikutukseen. Davidin toimintayhteisön tavoitteisiin liittyy oppimisen elementti: yhteisön suomenkieliset jäsenet haluavat oppia Davidin omaa kieltä tai muita kieliä tai ovat vähintään kiinnostuneita kansainvälisyydestä.

(17) D: yeah well (.) **my main group here in (asuinkaupunki) would be like a mix of several countries** (.) so there are there's **there are some finnish people there who mainly are interested**

in learning (oma kieli) or other languages or is like (.) --- or at least they are quite like (.) curious about international stuff --- it's like a mix of several nationalities but also there are some finnish people involved and an- (.) but yeah let's say that they are not so close minded (.) the ones that I'm I'm closer to them

Davidin (17) läheisin ystäväporukka koostuu erilaisista kielellisistä ja kulttuurisista taustoista tulevista ihmisistä. Suomenkielisen jäsenen positio Davidin toimintayhteisössä ei ole, kuten luvussa 4.2.1 tarkastelluissa työyhteisöissä, ensisijaisesti ydinjäsenyyden edustaja tai vuorovaikutuksen avainhenkilö. Monikielisen ja -taustaisen yhteisön sisällä kaikilla on mahdollisuus olla sekä oppijan että asiantuntijan roolissa. Monikieliset yhteisöt voivatkin olla suomi toisena kielenä -oppijalle pääsy yhteisölliseen aktiivisuuteen ja siten keino irtautua passiivisen auttamisen kohteen asemasta (Intke-Hernández 2020: 131).

Sekä Alma että David kertovat kokeneensa työyhteisöissään joskus ulkopuolelle jättämisen tai toiseuden kokemuksia - vapaa-ajan monikieliset yhteisöt saattavat toimia vastavuoroisesti paikkoina, joissa jäsenyys on täysivaltaista eikä sen legitimitettä haasteta muiden toimesta. Myös heidän positionsa kielenkäyttäjänä muuttuu rakenteellisten ja vapaamuotoisten toimintayhteisöjen välillä oppijasta asiantuntijaksi. Täysvaltainen jäsenyys voi löytyä suomi toisena kielenä -oppijalle myös sosiaalisesta toimintayhteisöstä, jossa jäseniä yhdistää sama lähtömaa tai kieli. Tällaisen yhteisön on löytänyt esimerkiksi Rosa (18):

(18) W: are there some other (.) um communities that you feel like you are participating in or kind of are somehow involved in (.) uh in finland for example hobbies and something like that

R: um (.) sometimes we go to (suomalainen kaupunki) (.) and um **we found um a (kotoisin samasta maasta) friend ---** (.) and we visit her (.) um (.) often (.) and um **this --- friend was introduced to us by one of our finnish colleagues (.) and she said that um it's very important to have (yhteisen lähtömaan jakavia) friends in finland also** so (.) there (.) um (.) sometimes she (.) she invites us over for example during juhannus (.)--- we've gathered there during juhannus and that's (.) ((naurahtaa)) that's something that we look forward also in um (.) christmas

W: well how does it make you feel having --- friends and this kind of --- community in finland

R: uh (.) **we felt secured** because there are other ((tekee lainausmerkit käsillä)) aliens here ((nauraa)) but (.) yeah (.) um it's good that **someone is guiding us through processing the papers and everything**

Rosa (18) kertoo tutustuneensa suomalaisen kollegansa esittelemänä toisessa kaupungissa asuviin, samasta maasta lähtöisin oleviin ihmisiin. Kollega piti tärkeänä, että heillä olisi myös saman taustan jakavia ystäviä. Tuttavuudesta syntyikin oma toimintayhteisönsä, jonka kesken jäsenet viettävät esimerkiksi juhlapyhiä. Yhteisö ei kuitenkaan pelkästään tuo seuraa vaan myös turvaa: Rosa kertoo tunteneensa turvallisuutta, *we felt secured*, ystävyhteisön myötä. Sen tuki ylettyy myös apuun esimerkiksi virallisten paperitöiden hoitamisessa.

Rosa ei kerro haastattelussa, miten suomalainen kollega mahdollisesti perusteli päätöstään esitellä samasta lähtömaasta tulleen ihmisen hänelle. Kollega oli kuitenkin

maininnut, että tällaisten ystävyysuhteiden muodostuminen on *very important*, 'hyvin tärkeää'. Motiivina saattoikin olla laajemman turvaverkon, kotoisuuden tunteen ja vertaistuen saattaminen Rosan lähelle yhteisen kieli- ja kulttuuritaustan jakavien ystävyysuhteiden kautta. Toisaalta tutustuminen luonteeltaan rakenteellisen työyhteisön ulkopuolisiin ihmisiin on itsessään positiivinen prosessi: esimerkiksi Kokkonen (2010: 211) havaitsee läheisten vuorovaikutussuhteiden luoneen uuteen ympäristöön kiinnittymistä edistäviä kotoisuuden sekä rakastetuksi ja arvostetuksi tulemisen kokemuksia Suomeen muuttaneiden pakolaisten keskuudessa. Positiivisia kokemuksia avun saamisesta ja turvallisuuden tunteesta välittyy myös Rosan (18) kertomuksesta. Samalla hän kuitenkin sijoittaa itsensä ja ystävänsä *aliens*-nimityksen alle, mikä viestii valtaväestöstä erottumisesta. Käsittelem tätä tarkemmin luvussa 4.3.1.

Vapaamuotoiset toimintayhteisöt ovat tuoneet haastateltaville merkityksellisiä toisia (ks. Suni 2010: 55), jotka ovat aktiivisesti pyrkineet edistämään heidän suomen kielen taitoaan ja näin saattaneet heitä legitiimin perifeerisen osallistumisen piiriin. Simon (19) kertoo löytäneensä suomenkielisen keskustelukumppanin toisesta S2-oppijasta:

(19) S: and then I also have a friend (.) in (kaupunki Suomessa) who is a little more advanced --- (.) so what we do is when I want to speak to her I write I write in finnish (.) **type my message in finnish (.) and she too responds in finnish (.) and when I say something wrong she tells me that this is not correct** and all of that so yeah

Simonin (19) ystävä on hieman häntä edistyneempi suomen kielessä ja antaa hänelle suomen oppimista edistävää palautetta keskustelujen lomassa. Kielen harjoittelu toisen oppijan kanssa rakentaa vertaissuhdetta ja yhteistä tavoitetta. Tämä voi olla suomi toisena kielenä -oppijalle positiivisempi kokemus kuin esimerkiksi pohjaltaan suomenkielisen toimintayhteisön käytänteiden säätelemä kielenoppiminen. Toisaalta myös suomea äidinkielenään puhuva voi toimia merkityksellisenä toisena kiinnittämällä huomiota kielenkäyttötapoihinsa. David (20) on löytänyt tukea suomen kielen harjoitteluun suomalaisen puolisonsa äidistä:

(20)W: you talked about your mother-in-law and your communication before (.) um (.) and the way she kind of teaches you some finnish can you tell me more about that just like in (.) yeah I just kind of want to know how it works ((nauraa)) --- like how is like an average conversation between you

D: well normally like really basic finnish (.) and like (.) me saying ((nauraa)) words not in partitiiivi (nothing) like that but at least I'm trying (.) and and **she's speaking to me fully in finnish but like very simple things** like the vocabulary not like crazy things you know like (.) so (.) I mean we don't have like long conversations or anything it's small we talk about food or the weather or (.) or how you how are you when are you coming back to (asuinpaikka) and things like that (no) (.) so (.) **we speak (.) very basic things but she speaks to me fully in in (.) in finnish** unless there is something and then she says sometimes something in english

Davidin (20) merkityksellinen toinen lähestyy kielenoppimista altistamisen kautta. Heidän tavatessaan hän puhuu Davidille pääasiassa ainoastaan suomea mutta pitää asiansa yksinkertaisina: he puhuvat esimerkiksi ruoasta tai säästä. Tuki on kuitenkin

merkityksellistä, sillä haastattelusta ilmenee, että puolison äiti on eräs ainoista henkilöistä Davidin lähipiirissä, jotka antavat hänelle jatkuvasti mahdollisuuksia harjoitella suomea vuorovaikutuksessa. Puhumalla suomea Davidille hän tarjoaa tälle positiota suomen kielen käyttäjänä. Todennäköisesti tämä myös edistää Davidin kuulumisen rakentumista perheyhteisöön, jonka vallitsevana kommunikaation kielenä on suomi.

Mainintoja vapaamuotoisista toimintayhteisöistä on aineistossa kaikkiaan vähemmän kuin puheenvuoroja koskien rakenteellisia toimintayhteisöjä. Tämä saattaa viitata yksinkertaisesti siihen, että haastateltavat viettävät enemmän aikaa rakenteellisissa toimintayhteisöissä, kuten työpaikoillaan, kuin vapaa-ajan ryhmissä. Huomionarvoista on toisaalta myös, että sosiaalisten suhteiden tiukkarajainen jaottelu rakenteellisiin ja vapaamuotoisiin toimintayhteisöihin ei ole realistinen, sillä tosiasiasa vuorovaikutussuhteet liikkuvat niiden välillä. Esimerkiksi kollegoista saattaa tulla ystäviä, jotka muodostavat oman vapaamuotoisen toimintayhteisönsä työpaikan ulkopuolella, kuten Rosan (6) tapauksessa kävi.

Tässä tyyppikertomuksessa esiintyville vapaamuotoisille toimintayhteisöille on ominaista monikielisyys ja limittäiskieleily mutta toisaalta myös kytkökset haastateltavien omiin kielellisiin taustoihin. Monissa haastateltavien vapaamuotoisissa toimintayhteisöissä suomen kielen asema on huomattavasti vakiintumattomampi rakenteellisiin yhteisöihin verrattuna. Oman äidinkielen hyödyntäminen ja monikieliset käytänteet, kuten limittäiskieleily, mahdollistavat yksilölle muitakin positioita vuorovaikutuksessa kuin oppijuuden – siten hänen on mahdollista myös olla osa toimintayhteisön ydintä joutumatta ensin pyrkimään kohti osallisuutta sen periferiasta käsin.

4.3 Kuulumisen paikassa

4.3.1 Suomalaisuus ja suomenkielisyys kuvitteellisena Suomi-toimintayhteisönä

Sosiaalisiin toimintayhteisöihin sijoittumisen lisäksi kaikkien haastateltavien kertomuksista löytyy kohtia, joissa he pohtivat esimerkiksi omaa kuulumistaan suhteessa paikallisuuteen, suomalaisuuteen sekä suomenkielisyteen. Niiden muodostamassa tyyppikertomuksessa Suomi ja suomenkielisyys saavat kuvitteellisen yhteisön (ks. Anderson 2007: 39–41) piirteitä: haastatteluista välittyy näkemys hypoteettisesta Suomi-toimintayhteisöstä, johon kuulumisen edellytykset eivät tule tarkasti esille mistään aineiston kertomuksesta. Nimitän sitä kuvitteelliseksi yhteisöksi nojaten aiemmin esittelemääni Andersonin (2007) määritelmään sekä aineistosta tekemääni

tulkintaan, jonka mukaan suomalaisuus ja suomenkielisyys rakentuvat haastateltavien kertomuksissa ensisijaisesti ideologiselle pohjalle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että haastateltavien kokemukset itsessään olisivat kuviteltuja, sillä ne muotoutuvat toimintayhteisöjen todellisista kielellisistä käytänteistä.

Yhtäältä kielitaidolla on osansa kuulumisessa tai kuulumattomuudessa Suomi-toimintayhteisöön, toisaalta se ei ole ainoa määrittävä tekijä, kuten Alman puheenvuorosta (21) alla voi huomata. Osallistujien positioituminen on edellisen luvun sosiiaalisiin toimintayhteisöihin nähden yleissävyltään poikkeavaa, sillä paikkaan kuuluminen näyttääytyy moniselitteisempänä kuin toimintayhteisöihin integroituminen. Seuraavissa esimerkeissä Alma ja Rosa kuvailevat sosiaalisia kontaktejaan muiden ulkomailta Suomeen saapuneiden kanssa. Samalla esimerkeistä välittyy viitteitä ulkomaalaistaustaisten ja Suomi-toimintayhteisön ydinjäsenten positioista toisiinsa nähden. Alma (21) kertoo luoneensa ensimmäiset sosiaaliset suhteensa Suomessa pääasiassa suomalaisten kanssa:

(21) A: --- but that beginning was just taking off I guess and **it was mainly finnish people** (.) and **it was intentional to not end up** (.) **just hanging with foreigners** I didn't wanna have that (.) kind of like the **outside club** or something (going on) now I don't care as much

Näin toimimalla Alma (21) pyrki välttämään tilanteen, jossa päätyisi ulkomaalaisten kanssa muista erilliseen ryhmään, johon hän viittaa termillä *outside club*. Ulkomaalaisten positiointi suhteessa suomalaisiin välittyy termistä selkeästi: ulkomaalaisista koostuva toimintayhteisö on suomalaisen toimintayhteisön ulkopuolella. Alman kohdalla alkuajan pyrkimys vuorovaikutukseen pääasiassa suomalaisten kanssa saattaa kytkeytyä hänen haluunsa kehittää kielitaitoaan, sillä hän kertoo haastattelussa opiskelleensa suomea aktiivisesti ja olleensa motivoitunut sen oppimiseen. Tähän viittaa myös se, että haastatteluhetkellä hänen näkökulmansa on jo erilainen, mikä voi liittyä kehittyneeseen suomen kielen taitoon ja siten vapauteen ja mahdollisuuteen osallistua monenlaisten toimintayhteisöjen käytänteisiin jäämättä suoraan toisten toimintayhteisöjen ulkopuolelle. Rosan (22) ajatukset tuovat esille suomalaisista erottumisen myönteisiä puolia:

(22) R: uh (.) **we felt secured because there are other ((tekee lainausmerkit käsillä)) aliens** here ((nauraa)) But (.) yeah (.) um it's good that someone is guiding us through processing the papers and everything

Esittelin luvussa 4.2.2. Rosan (18) kertomuksen, jossa hän kertoo tutustuneensa kollegansa kautta ihmisiin, joiden kanssa jakaa saman kotimaan. Tässä esimerkissä (22), joka on saman kertomuksen loppuosa, keskityn sen paikkaan kuulumisen elementteihin. Yhteinen lähtömaa yhdistää ystävät omaan toimintayhteisöönsä – tämä luo turvallisuuden tunnetta. Rosa nimittää yhteisöä termillä *aliens* samalla naurahtaen. Substantiivin *alien* (MOT ODE s.v. *alien*) merkitys pohjautuu vierauteen: sillä voidaan viitata ihmiseen, joka on tullut asuinmaahansa ulkomailta tai fiktiivisemmin toisesta

maailmasta tulleeeseen oloon. Toiset ulkomaalaistaustaiset ovat Rosan tukena paitsi emotionaalisella tasolla, myös esimerkiksi paperitöissä. Tämä viittaa todennäköisesti esimerkiksi kielelliseen tukeen suomenkielisiä asiakirjoja käsitellessä.

Molemmassa puheenvuoroissa ulkomaalaistaustaisten muodostamat toimintayhteisöt erotetaan suuremmasta suomalaisyhteisöstä – sanavalinnat eivät tuo esille pelkästään erillisyyttä vaan myös ulkopuolisuuden. Toisaalta ulkopuolella oleminen ei ole välttämättä negatiivinen asia, sillä se voi toimia suojaavana tekijänä. Pienempi toimintayhteisö, joka perustuu valtaväestöstä erottumiselle, rakentaa kuulumista samaistumisen ja vertaisuuden kautta. Eräs sen jäseniä samaistava tekijä on yhteinen kieli. David (23) tuo esille kielen vaikutukset toimintayhteisöjen muodostumiseen kerrottuaan ensin, ettei hänen ystäväpiirissään ole ahdasmielisiä ihmisiä.

(23) D: like well i- it happens everywhere (-- there are some people that it's (.) like I speak finnish for example in this case and **why should I go with people who doesn't speak my language** and have to force myself to speak english or any other language (.) and (.) so (.) **they stick together with their own**

David (23) näkee, että esimerkiksi suomenkielisyys tai sen puute toimivat joillekin perusteena edellä mainittuun ahdasmielisyyteen, vuorovaikutuksen välttämiseen tiettyjen ihmisen kanssa. *They stick together with their own* – jaettu kieli muodostaa yksilöiden välille yhteenkuuluvuuden kokemuksen, joka tekee heistä toisilleen omia. Toisaalta aineistossa tulee esille myös, ettei pelkkä kielitaito välttämättä merkitse Suomi-toimintayhteisöön kuulumista. Tämä näkyy kenties selvimmin Alman (24) puheenvuorossa, jossa hän pohtii suhdettaan suomalaisuuteen:

(24) A: --- like it's it's not as if I'm gonna become a finnish person all of the sudden like and even if I spoke perfect finnish which (.) might just get better and better --- but **the things that I want are already in (.) place** like I have friends friends that live here and I have a social you know kind of (.) what I call it like **a support like (.) net** --- I already have you know contacts an- and people I can count (.) on when something happens (.) but they might (.) some of them are finnish some of them are foreigners it's just you know people that at this moment --- so I belong to group (.) and **like I do feel like I belong socially to like the life that is going on in here I just don't know if I'll ever feel like you know a part of that all finland or (asuinpaikka)** specifically I don't know

Alman (24) näkemys kuulumisesta havainnollistaa aineistosta yleisesti esiin nousevaa rajanvetoa sosiaalisen ja paikkaan kuulumisen välillä. Hän kertoo kokevansa sosiaalista kuuluvuutta tämänhetkisessä elämäntilanteessaan, mutta ei ole varma, kokeeko koskaan kuuluvansa koko Suomeen tai asuinpaikkakuntaansa. Kuitenkin sosiaalisten kontaktien myötä Almalla on jo kaikki, mitä hän haluaa: sosiaaliset toimintayhteisöt muodostavat tukiverkon, jonka apuun hän voi luottaa tarvittaessa. Myös Simon (25) kokee ensisijaisesti sosiaalista kuuluvuutta:

(25) W: well do you feel like you belong where you are in in finnish communities right now

S: not yet (.) ((nauraa)) I don't belong yet because (.) I'm still um (.) **I'm still in my (.) in my (.) shell** I'm not I'm not yet grown out fully (.) yeah so (.) yeah (.) I don't yet I belong **I belong to (työpaikka) community somehow (.) but not to the finnish community as yet**

Simon (25) kokee kuuluvansa jollakin tapaa työyhteisöönsä, mutta ei vielä suomalaisen yhteisöön. Hän ilmaisee metaforisesti olevansa vielä kuoressaan suomalaiseen yhteisöön kuulumisen osalta. Monissa haastattelujen kohdissa ilmenee, että sosiaalisin ryhmiin, etenkin monikielisiin, on helpompi kokea kuuluvansa kuin paikkaan, kuten asuinkaupunkiin tai Suomeen kansakuntana. Sosiaalisin ryhmiin kuulumisen rakentuminen on yksinkertaisempi prosessi, kun taas suomalaisuuteen ja suomenkielisyyteen liittyy sekä yksilön sisäisiä että sosiaalisista rakenteista kumpuavia tasoja.

Kuvitteellisen Suomi-toimintayhteisön jäsenten kielellinen toiminta tai kieleen liittyvät asenteet toimivat haastateltavien paikallista kuulumista tai kuulumattomuutta osaltaan rakentavana tekijänä läpi haastattelujen. Aineistosta nousee näin esille toimintayhteisön valta kontrolloida uusien jäsenten pääsyä sille ominaiseen toimintaan ja resursseihin (ks. Lave & Wenger 1991: 100–103). Tämä havainnollistuu esimerkiksi Alman (26) kokemuksessa tilanteista, joissa hänen suomenkielinen aloitteensa torjutaan englanninkielisellä vastauksella:

(26) A: --- I think it's a way to like put- **push this like otherness into the foreigners** (.) which is precisely that thing of (.) like now I can you know understand and I know that I speak sufficiently well for to for me to ask for a hamburger at a restaurant so it is very annoying for me when I go **and I like ask for like a kuppi kahvia oh do you want it with milk** and it's like really **did I say that wrong like did I say it like oliko epäselvää** (--) really ((nauraa))

Alma (26) käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa hän tilaa suomeksi kupin kahvia ja saaneensa vastauksensa englanniksi: *Oh do you want it with milk*. Ruuska (2020) tuo tutkimuksessaan esille samansuuntaisen tilanteen, jossa asiakaspalvelutyöntekijä päätyy puhumaan ravintolassa tutkimusosallistujalle tämän suomenkielisestä aloitteesta huolimatta englantia. Tutkimusosallistujan näkökulmasta tämä toiminta positioidi hänet ei-suomenkielisen asemaan. Kokemus pohjautuu osin hänen omaksumiinsa ideologioihin, joiden mukaan suomenkielisyys viittaa suomalaisuuteen ja englannin käyttö Suomessa kytkeytyy ulkomaalaisuuteen. (Ruuska 2020: 169–171.) Vastaavasti Alman (26) kokemus tällaisen toiminnan syistä rakentuu käsitykselle, jonka mukaan englanninkielinen vastaus suomenkieliseen aloitteeseen sijoittaa hänet eri kategoriaan suomenkielisiin nähden. Se on keino pakottaa toiseutta, *otherness*, ulkomaalaistaustaiseen.

Ruuskan (2020) mukaan kieli-ideologiat vaikuttavat siihen, miten vuorovaikutuksen osapuolet hyödyntävät toisissaan havaitsemiaan nonverbaalisia seikkoja, kuten ulkoisia piirteitä, muodostaessaan käsitystä heidän kielellisistä taustoistaan. Tämä näkyy hänen tutkimuksensa aineistossa esimerkiksi kokemuksina siitä, että tietynlaiset, ei-suomalaisena pidetyt, piirteet herättävät vuorovaikutuksessa osallistujien kielitaustoja koskevia ennako-oletuksia. (Ruuska 2020: 99–100.) Oman tutkimukseni

kohdalla erityisesti Alman (27) haastattelussa esille nousee kokemuksia ulkonäön ja oletetun etnisen taustan vaikutuksista vuorovaikutuksen kielen valintaan:

(27) W: why do you think people switch to english even though you say like we can speak finnish why do you think they do that still

A: I don't always say like I don't always say talk finnish but (.) **it's just because I'm different like it's just cause we look different** and that's why it's a little bit annoying cause it's like I do I- (.) --- **in their mind I know that they're (.) meeting you halfway or they're even like the ones putting themselves in an uncomfortable situation they're extra pushing for you to be comfortable in their own mind** cause it's not their first language of course and they're doing it to be kind even like to be extra kind

Tilanne ilmentää Suomi-yhteisön jäsenten ristiriitaista suhtautumista erilaisuuteen. Yhtäältä Alma (27) uskoo, että heidän tarkoituksensa on tehdä suomi toisena kielenä -oppijan olo mukavaksi ja tulla jopa puolimatkaan vastaan puhumalla itselleen vierasta kieltä vuorovaikutustilanteessa. Toisaalta toiminta pohjautuu oppijan ulkonäön perusteella tehdyille oletukselle tämän kielitaidosta tai -taidottomuudesta, mikä asettaa etnisyyteen kytkeytyviä ennakko-oletuksia sille, miltä suomenkielinen ihminen näyttää. Näin positiointi ei-suomenkieliseksi ei tosiasiasa tapahdu oletetun tai edes todennetun kielitaidon vaan oletetun ulkomaalaisuuden perusteella. Tätä havainnollistaa myös Alman (28) seuraava pohdinta siitä, miten ennakko-oletukset yksilön etnisestä alkuperästä vaikuttavat vuorovaikutuksen kielen valintaan:

(28) A: --- they can tell immediately or **they think immediately that I'm not finnish and they start talking (.) right away in (.) in english** I do think like it has to become a little bit more general cause (.) I could look like this but **I could be finnish like for all they know** I could be finnish that's why I find it like kind of (.) rude (.) but (.) yeah what occurred it's from other people that (--) **the friends I have that do come from european countries usually don't get right away (.) like english-fied** ((nauraa)) yeah (.) but that was that was about it

Alma (28) kertoo ihmisten olettavan hänen ulkonäkönsä perusteella, ettei hän ole suomalainen, ja aloittavan sitten keskustelun asiaa selvittämättä suoraan englanniksi. Euroopan maista Suomeen tulleet ystävät eivät kohtaa heti samankaltaisia tilanteita kuin hän Euroopan ulkopuolelta lähtöisin olevana kokee. Alma käyttää ilmausta *english-fied* kuvatessaan englannin käyttämistä oletuskielenä vuorovaikutuksessa uuden ihmisen seurassa. Ilmaus antaa viitteitä tietynlaisen position määrittämisestä S2-oppijalle: kun vuorovaikutuksen toinen osapuoli aloittaa keskustelun englanniksi tekemiensä ennakko-oletusten perusteella, hän tekee suomi toisena kielenä -puhujasta ulkomalaisen tämän ulkoisten piirteiden perusteella. Vastaavasti eurooppalaisille tyypilliset piirteet mahdollistavat ennakko-oletuksen suomalaisuudesta, jolloin S2-oppija positioituu heti paikalliseksi tai suomen puhujaksi. Tämä havainnollistaa suomalaisuuteen ja suomenkielisyyteen liittyvien ideologioiden vaikutusvaltaa ja pitkäkestoisuutta. Alma toteaaakin, että voisi aivan hyvin olla suomalainen ja pitää siksi tällaista toimintamallia jokseenkin tyykeänä.

Aiempi tutkimus on osoittanut, että korkea suomen kielen taitotaso ja suomalaisuus kytkeytyvät kielenkäyttäjien käsityksissä toisiinsa (Ruuska 2020: 131). Toisaalta jo 2000-luvun alussa on havaittu viitteitä siitä, että aiemmin suomen kieleen kytkeytyvät kollektiivisen kansallisen identiteetin ideologiat ovat vähentyneet (Mantila 2005: 305, 313). Edellä analysoidut aineistoesimerkit havainnollistavat, ettei suomenkielisyys ole ainoa Suomi-toimintayhteisön jäsenyyden kriteeri, vaan sen käytänteisiin pääsyä voidaan rajoittaa myös esimerkiksi ulkonäköön pohjautuvien oletusten perusteella, jotka taas pohjautuvat tietynlaisiin ideologisiin käsityksiin suomalaisuudesta ja suomenkielisyystä. Yhtäältä kieli on siis Suomi-toimintayhteisön ytimessä, toisaalta sen taitaminen yksin ei takaa jäsenyyttä. Suomi-toimintayhteisöön kuulumista säätelevät sekä S2-oppijoiden omat identiteetit ja käsitykset että toimintayhteisön ytimestä tulevat asenteet ja niitä ilmentävä sosiaalinen toiminta.

Vaikka haastateltavat kokevat kuulumista edes joihinkin sosiaalisiin toimintayhteisöihin elämässään, kukaan ei suoraan sijoita itseään kuuluvaksi paikkaan ja paikallisuuteen kytkeytyvään Suomi-toimintayhteisöön. Tämä näkyy kertomuksissa ulkopuolisuuden tai toiseuden kokemuksina sekä ulkomaalaistaustaisten ja suomalaisten sijoittamisena omiin erillisiin ryhmiinsä. Siinä missä Vallentin (2019: 223, 246–247) havaitsee pienen guatemalalaisyhteisön jäsenten ilmaisevan paikallista kuulumistaan paikan adverbien *aquí* avulla sekä rakentavan kertomuksiaan paikallisen yhteisön kollektiivisiksi kokemuksiksi muun muassa verbi- ja pronominalintojensa kautta, tämän tutkimuksen osallistajat viittaavat suomalaisiin monikon kolmannen persoonan *they*-pronomiinilla ja asettuvat kertomuksissaan pääasiallisesti tämän yhteisön ulkopuolisiksi tarkkailijoiksi.

Hieman yli 40 prosenttia vuosina 2018–2019 kerättyyn FinMonik tutkimukseen vastanneista ulkomaalaistaustaisista kertoi kokeneensa jonkinlaista syrjintää kuluksen vuoden aikana. Kokemuksiin sisältyi esimerkiksi vuorovaikutuksesta tai ryhmistä ulkopuolelle jättämistä. (Rask & Castaneda 2019: 232–235.) Myös tämän tutkimuksen aineistosta välittyy syrjinnän ja toiseuttamisen kokemuksia. Ulkomaalaisuuden tai ei-suomenkielisuuden oletaminen on eräs niistä. Jäädessään suomenkielisen vuorovaikutuksen piiriin ulkopuolelle S2-oppija menettää mahdollisuuksia sekä suomen kielen oppimiseen että paikallisen osallisuuden kannalta merkittävien ihmissuhteiden syntyyn. Näin kaikenlaisella ulkopuolelle jättämisellä, tahattomalla tai tahalliseksi, tilanteisella tai jatkuvalla, on vaikutus kuulumisen kokemusten muotoutumiseen.

4.3.2 Suomi-yhteisön jäsenyyden ja sen mahdollisuudet

Vaikka tyyppikertomuksesta ei juuri välity kuulumisen kokemuksia Suomi-toimintayhteisöä kohtaan, monin paikoin ilmenee, että sen jäsenyyden olisi joillakin elämän

osa-alueilla positiivinen asia. Haastateltavat pohtivat Suomi-yhteisön jäsenyyden tuomia hyötyjä pääasiassa työllistymisen ja muun sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta. Tässä tyyppikertomuksessa suomen kielen taidolla on jokseenkin merkittävä rooli, sillä se toimii potentiaalisena siltana osallisuuteen yhteiskunnan toiminnoissa. Alma (29) muistelee seuraavassa esimerkissä, miten hänen näkemyksensä kielenoppimisen merkityksestä muuttui:

(29) A: --- so I was very much into the learning just for the sake of you know (.) fun and and everything (.) but it's started showing very obviously that (.) **if you don't learn the language (.) then you're cutting off studying opportunities you're cutting off like job opportunities and then at many meetings you're gonna be kind of like niinku reunassa like all the time a little bit outside** like you're **in a sort of different group of your own** and it it was very frustrating but (.) now- nowadays I don't really feel anything like I'm I'm at the comfort level where I sometimes don't remember if that conversation happened in finnish or it happened in english (--)

Alma (29) kertoo olleensa alkujaan kiinnostunut suomen kielen oppimisesta hovin vuoksi, mutta huomanneensa pian kielen olevan oleellisessa roolissa myös erilaisiin rakenteellisiin toimintayhteisöihin pääsyssä. Jos kieltä ei opi, menettää mahdollisuuksia opinnoissa ja työmarkkinoilla. Hän käyttää suomenkielistä ilmaisua *reunassa* kuvatessaan ei-suomenkielisen asemaa toimintayhteisöjen ulkokehällä: kieltä taitamaton on näennäisesti yhteisön sisälläkin ollessaan sen ytimen ulkopuolella, omassa ryhmässään. Kertomuksesta nousee esille kielenoppimisen ja kuulumisen rakenteellisia ulottuvuuksia, ja siinä on yhtymäkohtia luvussa 4.3.1 tarkastelemini Alman (21) ja Rosan (22) kokemuksiin, joissa ulkomaalaistaustaiset tai suomen kielen oppijat sijoituvat Suomi-toimintayhteisön ulkopuolelle omaksi ryhmäkseen.

Edellisessä esimerkissä ilmenevä kielitaidon ja yhteiskunnassa tarjottujen mahdollisuuksien yhteys konkretisoituu Davidin haastattelussa hänen kertoessaan kokemuksensa työnhakutilanteesta, jossa itsenäiseen suoritukseen perustuvaan työhön vaadittiin tietyn tasoista suomen kielen taitoa. Tämä vaatimus asettui esteeksi työn saamiselle. Yhtäältä David kertoo ymmärtävänsä vaatimuksen, toisaalta työn luonteen huomioiden sen perustelut jäivät hänelle tilanteessa epäselviksi. Seuraavassa esimerkissä (30) hän pohtii kyseisen kielitaitovaatimuksen taustaa:

(30) D: --- yeah **it's a way of putting finnish people first (.) well at least finnish speakers first (.)** because you can be foreign and learn finnish and you will be there also

Suomen kielen osaamisen vaatimus on tapa asettaa suomalaiset, tai suomenkieliset, etusijalle muihin hakijoihin nähden (30). Se luo tämän Suomi-toimintayhteisön osa-alueen jäsenyydelle kielitaitovaatimuksen, jonka S2-oppijan tulee pyrkiä täyttämään, mikäli toivoo saavuttavansa sen. Jos suomen kieltä oppii, voi päästä laajemmille työmarkkinoille. Siinä missä suomalaisiin työmarkkinoihin osallistuminen aiheuttaa pohdintaa kielitaidon riittävydestä, vapaamuotoisemmat vuorovaikutussuhteet Suomi-yhteisön sisällä eivät välttämättä vaadi suomenkielisyyttä:

(31)W: well how about your kind of personal relationships how would that be (.) would that be different in some way

D: **not much with the people I already know** (.) I guess that wouldn't change much --- with my friends no because as I said like there is like a mix of international people or finnish people who are like really into languages and things like that so (.) **so they don't care much about change into finnish language**

Kysyn Davidilta (31) haastattelun loppuvaiheessa, miten hän näkisi tilanteensa henkilökohtaisessa elämässään muuttuvan, jos hän puhuisi sujuvaa suomea. Hän näkee, että se pysyisi pitkälti samanlaisena sellaisten ihmisten suhteen, jotka hän jo tuntee. Monikielisessä ja -kansallisessa ystävien yhteisössä ei välitetä siitä, puhutaanko suomea vai ei. Tätä näkökulmaa tukee aiemmin käsitelty esimerkki (24) Almalta, jossa hän kertoo kaiken tarpeellisen olevan jo valmiina: oleellisinta ei ole täydellinen suomenkielisyys ja sitä kautta suomalaisuus vaan monikielinen ystäväporukka, johon voi kokea kuuluvansa.

Vaikka haastateltaville läheiset vapaamuotoiset toimintayhteisöt eivät pääosin edellytä jäseniltään suomenkielisyyttä, toive ja halu suomen kielen taitotason nostamiseen tulevaisuudessa välittyy lähes kaikista haastatteluista. Erityisesti Simon (32) pohtii sitä paljon. Hän näkee tärkeänä kielenoppimisessa ja samalla kuulumisen rakentumisessa oman toimijuutensa ja vaivannäkönsä:

(32) W: what is the main thing you think you need (.) to feel like belonging (.) is there-

S: **I need to be more outgoing** (.) that's the first thing I need to be more outgoing (.) because if I don't do my part (.) I cannot blame the finnish people for not doing their part (.) **because I came here as (.) as a foreigner (.) so if I want to belong (.) then I need to make the effort to belong (.) it is only when I've made the effort to belong (.) then I don't receive (.) it's not (reciprocated) that is I'm not (.) I don't feel like I'm receiving um a positive (.) feedback from my efforts (.) this feedback now has to do with (.) that acceptance (.) you know yeah (.) so**

Simon (32) uskoo, että kuulumisen kokemuksensa edistämiseksi hänen tulisi olla osallistuvampi sosiaalisessa maailmassa. *Because I came here as a foreigner*, koska hän liittyi yhteisöön sen ulkopuolelta, tulee hänen nähdä vaivaa oman kuulumisensa edistämiseksi. Kuulumisen rakentuminen ei ole kuitenkaan kokonaan kielenoppijan käsissä: jotta hän voi tulla hyväksytyksi, tulee suomalaisten vastata hänen vaivannäkönsä myönteisellä palautteella. Annettu palaute viestii siitä, hyväksyykö toimintayhteisö hänet vai ei. Toimintayhteisön vastaele kielenoppijan pyrkimyksille voi tarkoittaa esimerkiksi mahdollisuuksia työelämässä, kuten Simon (33) seuraavassa esimerkissä havainnollistaa.

(33) W: --- so when you said you talked about kind of doing your part in this kind of learning the language and so on but what is the part of (.) of finnish speaking communities and people in finland

S: um finnish speaking communities and people in finland should um --- (.) is okay when I make my effort right (.) they should acknowledge my effort (.) **if I can speak the language well and I've well integrated to the society I know the things I know the finnish language I know the**

culture I know the politics (.) then **if I get for example in to the job market** (.) **um I should be put on an equal pedestal** (.) with (.) a natively speaker (.) who (.) is (fine) for the same job

Simon (33) näkee, että vastaeleenä kielen oppimiselle sekä maan kulttuurin ja politiikan tuntemukselle oppija tulisi asettaa esimerkiksi työnhaun kontekstissa samanveroiseen asemaan äidinkielen puhujan kanssa. Kielenoppijan pyrkimys päästä mukaan Suomi-toimintayhteisön käytäntöihin ja toimintaan esimerkiksi sen kieltä ja kulttuuria oppimalla ei siis itsessään riitä, sillä myös toimintayhteisön tulee tuoda erilaisia mahdollisuuksia tämän ulottuville, jotta osallisuus on todella saavutettavissa. Tässä esimerkissä hän myös määrittelee tarkemmin, mitä aiemmin esimerkissä (32) esiin tuotu osaksi yhteisöä pyrkivän vaivannäkö tarkoittaa: kielen, kulttuurin ja politiikan tuntemusta, integroitumista. Esimerkit (32, 33) havainnollistavat, minkälaisia odotuksia Simon näkee olevan sellaista maahanmuuttajaa kohtaan, joka voidaan nähdä itsensä ja muiden silmissä suomalaisiin yhteisöihin kuuluvana. Myös Ruuska ja Suni (2022: 28, 34) nostavat esille yhteiskunnallisia diskursseja, joiden mukaan maahanmuuttaja on hyvä, jos hänellä on edistynyt kielitaito sekä työpaikka. Simonin (32, 33) näkemyksissä on piirteitä tällaisen diskurssin vaikutteista – hyväksyntä ja positiivinen palaute edellyttävät maahanmuuttajalta aktiivisuutta ja suomen kielen hyvää taitoa.

Edellisissä esimerkeissä (32, 33) konkretisoituu käsitys kuulumisen rakentumisesta oppijan ja vastaanottavan toimintayhteisön vastavuoroisena prosessina, jonka Simon toi esille jo kuulumisen käsitettä määritellessään (4). Tunne toimintayhteisöltä saadusta hyväksynnästä syntyy tekojen ja tarjottujen osallisuuden mahdollisuuksien kautta. Hyväksyvä toimintayhteisö ei positioi uutta jäsentä ainoastaan oppijaksi reumilleen, vaan tarjoaa myös esimerkiksi asiantuntijuuden paikkoja työelämässä.

Kielitaito ei ole kuitenkaan silta ainoastaan yhteiskunnan rakenteellisiin toimintayhteisöihin, vaan se edistää osallisuutta myös vapaamuotoisessa sosiaalisessa toiminnassa muiden suomenkielisten kanssa:

(34) W: what part the language the finnish language plays in this belonging

S: it is a very important part very very important part (.) **I dream of the day when I will not have to** (.) **think about what to say** (.) (and) I'll just meet someone (.) and then we will move from (.) **we maintain a solid conversation** you know (.) not just mitä kuuluu um (.) mistä sinä sum (.) kotoisin and all of those things you know (.) yeah so (.) yeah (.) but yeah so **language plays very important role in belonging** (.) **language opens up very easily** (.)

Simon (34) kertoo unelmoivansa päivästä, jona hänen ei tarvitse miettiä mitä sanoisi toisen suomenkielisen ihmisen kohdatessaan vaan hän kykenisi ylläpitämään eheää suomenkielistä keskustelua tämän kanssa. Kielellä on siten merkittävä rooli kuulumisen rakentumisessa: se toimii avaavana elementtinä, *language opens up very easily*. Simon ei tarkenna itse, mitä tällä tarkoittaa. Kontekstissaan tämän voi kuitenkin tulkita viittaavan esimerkiksi siihen, miten yhteisen kielen avulla voidaan käsitellä vuorovaihtuksessa abstrakteja aiheita pintatasoa, kuten kuulumisten vaihtoa, syvemmillä.

Toisaalta kieli avaa myös mahdollisuuksia uudenlaisiin sosiaalisiin suhteisiin ja toimintayhteisöjen jäsenyyteen. Tämä esimerkki liittääkin myös vapaamuotoiset sosiaaliset toimintayhteisöt paikkaan kuulumisen ja Suomi-toimintayhteisön vaikutusalueen alle. Myös Rosa ja David tuovat haastatteluissaan esille, että suomen kielen taitotason nouseminen edistäisi syvällisempää kommunikaatiota muiden suomenkielisten kanssa: David pohtii tätä vapaa-ajan tuttavuuksiensa kannalta, Rosa taas työnsä vuorovaikutuksellisen luonteen näkökulmasta.

Kielitaidon ollessa kuulumisen keskiössä nousee haastatteluista esille myös toiveita siitä, mitä haastateltavat tarvitsisivat heitä ympäröivältä Suomi-toimintayhteisöltä kehittääkseen suomeaan. Seuraavasta esimerkistä välittyy, että tärkeää oppijalle on jo se, että hän pääsee suomenkielisen vuorovaikutuksen piiriin:

(35) W: right yeah (.) is there something you hope for (.) the other people um (.) to do kind of what is something that would be positive thing to do like from finnish speaking people

D: yeah I guess **to introduce more the language like to force it** and like (.) because at the end you you get it but (.) as I said I (.) **finnish people make it so easy change into english**

David (35) toivoo suomenkielisiltä enemmän mahdollisuuksia kieleen tutustumiseen, jopa pakon kautta, sillä englannin käyttäminen vuorovaikutuksen kielenä tehdään kovin helpoksi. Tämä toive pohjautuu luvussa 4.2.1 käsitellyyn englannin kielen käyttöön suomen tilalla. Toisaalta myös muut oppijat ovat tärkeässä roolissa kielen harjoittelussa:

(36) S: --- **I'm still looking for (.) a (.) appropriate group of people while learning the language** (.) with whom I can practice (.) and I believe that um (.) **if I get that group and I discipline myself (.) I will (get to) learn** (.) and also um (.) that if I continue to listen more (then I'm going to) as I- as I'm doing through radio watching the videos (sticking out) notes (.) yeah (.) I think (.) I'll learn I'll learn the language more (.) and (.) saying that (.) usually people just say (.) any language that people are learning --- **come to finland they say finnish is the most difficult language in the wor-** (.) **there is no language that is the most difficult language it's just (.) it's just commitment** (.) --- when you're determined (.) you can (.) you can learn a language (.) yeah (.) so

Simon (36) kertoo etsivänsä sopivaa kielenoppijoiden ryhmää, jossa voisi opiskella suomea. Vertaisten tuki yhdistettynä itsekuriin ja aktiivisuuteen edistäisivät oppimista. Oppiminen ja vuorovaikutus vertaisten seurassa ovatkin merkittäviä kielenoppimisprosessin edistäjiä (Kokkonen, Pöyhönen, Reiman & Lehtonen 2019: 100). Simon (36) pohtii myös kokemuksiinsa kielenoppimisesta ja siitä, miten monia kieliä, myös suomea, sanotaan usein maailman vaikeimmaksi kieleksi. Mikään kieli ei kuitenkaan hänen mielestään ole tosiasiaassa maailman vaikein – oppijan on vain oltava sitoutunut ja määrätietoinen oppimisensa suhteen. Tämä korostaa kielenoppijan oma vastuuta prosessissa. Lomaa (1998: 57) näkee, että suomen kieleen liitetyn maailman vaikeimman kielen statuksen taustalla saattaa olla suomalaisten vastahakoisuus hyväksyä kieliyhteisöön uusia jäseniä. Kielen näkeminen poikkeuksellisen vaikeana oppia voi myös edeltävän esimerkin (36) kohdalla viestiä äidinkielisten pyrkimyksestä pitää

kielensä toisten ulottumattomissa. Simon on kuitenkin löytänyt tahdon kielenoppimiseen itsestään – muiden asenteet eivät lannista häntä.

Haastatteluissa ilmenevä Suomi-toimintayhteisö on kollektiivisesti kuviteltu yhteisö, jonka jäsenyyden kriteerit ovat häilyviä ja kontekstisidonnaisia. Toimintayhteisön jäsenyys on merkittävää haastateltaville esimerkiksi sen tarjoamien yhteiskunnallisten mahdollisuuksien, kuten työn saamisen tai työpaikan toimintayhteisössä menestymisen, kannalta. Siten paikkaan kytkeytyvä kuuluminen ylettyy myös sosiaaliin ryhmiin ja erityisesti rakenteellisiin toimintayhteisöihin, jotka ovat usein alueellisesti kiinnittyneitä. Toisaalta kuuluminen sosiaaliin toimintayhteisöihin ei siirry sellaisenaan paikalliseksi kuulumisen kokemukseksi, vaan paikkaan kuulumisen ilmenee kertomuksissa monisyisempänä prosessina.

Suomen kielen taito on sikäli tärkeä osa Suomi-toimintayhteisöön kuulumista, että se avaa oppijalle mahdollisuuksia laajentaa osallisuuttaan sen sisällä niin rakenteellisten kuin vapaamuotoisten sosiaalisten toimintayhteisöjen toiminnassa. Kuitenkin, kuten edellisessä luvussa tuli esille, yhteisön jäsenyyttä kohti pyrkivä voi kohdata myös itsestään riippumattomia, ideologisiin käsityksiin perustuvia toimintatapoja, joilla on merkittävä vaikutus hyväksytyksi tulemisen ja kuulumisen kokemukseen. Läpi lukujen 4.3.1 ja 4.3.2 välittyy käsitys Suomi-toimintayhteisöön kuulumisesta kaksisuuntaisena prosessina, jossa merkittävä valta jäsenyyden ehtojen määrittelyssä on kuitenkin sen ytimellä.

Haastateltavat kokevat kielitaidon kautta laajenevan Suomi-toimintayhteisön jäsenyyden tuovan mukanaan mahdollisuuksia erityisesti sen rakenteellisissa osissa, kuten työmarkkinoilla. Kielitaidon uskotaan avaavan myös tien vapaampaan ja avoimempaan kommunikaatioon. Haastateltavien jäsenyyttä tai asemaa jo olemassa olevissa vapaamuotoisissa toimintayhteisöissä paikalliseksi tai suomalaiseksi positoituminen ei kuitenkaan juuri liikuttaisi suuntaan tai toiseen. Tämä johtunee siitä, että heille läheisimmät ryhmät rakentuvat lähtökohtaisesti monikielisten käytänteiden pohjalta – tällöin S2-oppijan ei ole tarpeen tavoitella tiettyä suomen kielen taitotasoa voidakseen olla täysivaltaisesti mukana toimintayhteisön käytänteissä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut aikuisten suomi toisena kielenä -oppijoiden kuulumisen rakentumista paikallisissa toimintayhteisöissä. Työkalunani aineiston käsittelyssä olen hyödyntänyt sisällönanalyysia ja narratiivisen analyysin kentällä tyyppikertomusten menetelmää (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002; Saaranen & Eskola 2003). Olen nostanut aineistosta esille pieniä tarinoita (ks. Georgakopoulou 2015), jotka liittyvät esimerkiksi lyhyisiin arkipäiväisiin tapahtumiin tai kokemuksiin ja jotka ovat jollakin tavalla muokanneet haastateltavien kokemuksia kuulumisensa rakentumisesta. Tämän jälkeen olen muodostanut keräämästäni haastatteluaineistosta sosiaalisia yhteisöjä ja paikkaan kuulumista käsitteleviä tyyppikertomuksia, jotka muodostuivat aineistosta nostamieni pienten tarinoiden pohjalta. Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat:

1. Miten haastateltavien kuulumisen paikallisiin toimintayhteisöihin rakentuu heidän kertomustensa perusteella?
2. Millaiset kielenkäyttötilanteet ja -tavat ovat haastateltavien kokemusten mukaan edistäneet ja millaiset estäneet heidän kuulumistaan paikallisiin toimintayhteisöihin?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastatakseni jaottelin ensin kuulumisen sosiaaliseen ja paikalliseen ulottuvuuteen. Analyysin edetessä paikkaan kuulumisesta muotoutui yläkäsite, jonka alle sosiaalisiin ryhmiin kuulumisen ulottuvuudet asettuivat. Näin kuulumisen rakentuminen muotoutui monitasoiseksi, dynaamiseksi prosessiksi, joka voi olla kohdentunutta yksittäisiin tai useampiin toimintayhteisöihin oppijan sosiaalisessa ja rakenteellisessa ympäristössä (ks. myös Yuval-Davis 2006: 199; Vallentin 2019: 28).

Sosiaalisten toimintayhteisöjen tyyppikertomuksessa haastateltavien kuulumisen kokemukset muotoutuvat rakenteellisissa ja vapaamuotoisissa

toimintayhteisöissä. Rakenteelliset toimintayhteisöt ovat tässä tutkielmassa lähtökohdaisesti suomenkielisiä yhteisöjä, joilla on jonkinlainen yhteiskunnallinen tai institutionaalinen tehtävä. Niiden vallitseva tyyppiesimerkki on työyhteisö, jonka rooli kuulumisen kokemuksissa tuli esille kaikissa haastatteluisa. Rakenteelliset toimintayhteisöt ovat sikäli merkittävässä asemassa osallistujien kuulumisen rakentumisen kanalta, että ne kuuluivat kaikkien ensimmäisiin sosiaalisiin kontakteihin Suomeen saapumisen jälkeen. Kosketus jonkinlaisiin rakenteellisiin yhteisöihin on myös kaikkien osallistujien kohdalla melko aktiivista ja toistuvaa. Siksi ne ovat potentiaalisia reittejä vakiintuneempien ihmissuhteiden muodostumiseen ja siten kuulumisen rakentamiseen, kuten yhden osallistujan kokemukset osoittavat. Suurelle osalle tutkimusosallistujista rakenteelliset toimintayhteisöt jäävät kuitenkin pitkälti vain yhteiskunnallisten tavoitteidensa kehyyksiksi eivätkä herätä merkittäviä kuulumisen kokemuksia.

Vapaamuotoiset toimintayhteisöt ovat vapaa-ajan toiminnan, kuten harrastusten, kautta löydettyjä tai muodostettuja sosiaalisia ryhmiä. Haastateltavien läheisimmät vapaamuotoiset ryhmät ovat usein lähtökohtaisesti monikielisiä – esimerkiksi muutaman osallistujan ystäväpiirissä yhdistyy monia kansalaisuuksia, ja vuorovaikutus tapahtuu useilla kielillä. Sosiaalisella tasolla toimintayhteisöihin pääsy on helpompaa. Kuulumista luovat esimerkiksi vuorovaikutuksen joustava monikielisyys sekä toimintayhteisöissä toimivat merkitykselliset toiset, jotka aktiivisesti tutustuttavat uusia jäseniä opittavaan kieleen. Vapaamuotoiset toimintayhteisöt ovat merkittäviä kuulumisen kokemuksen rakentajia sosiaalisessa maailmassa, sillä ne tarjoavat jäsenilleen oppijuuden lisäksi aktiivisen toimijan ja asiantuntijan positioita. Toisaalta syvemmän paikallisen kuulumisen rakentuminen, kuten tunne suomalaisuudesta tai suomenkielisuudesta, ei myönteile kuulumista vapaamuotoisiin sosiaalisiin yhteisöihin, vaan näkyy tämän tutkimuksen aineistossa niistä erillisenä prosessina.

Paikkaan kuulumista käsitellessäni muodostin haastateltavien kertomusten pohjalta kuvitteellisen Suomi-toimintayhteisön, joka pohjautuu käsityksiin paikallisuudesta, suomalaisuudesta ja suomenkielisuudesta. Vaikka Suomi-toimintayhteisön jäsenyys ilmenee ja muotoutuu sosiaalisessa toiminnassa, se kytkeytyy ensisijaisesti ideologioihin suomenkielisistä, suomalaisista sekä ulkomaalaisista. Kuvitteellisen toimintayhteisön jäsenyyden ehdot muokkautuvat tilanteittain ja merkittävä valta niiden määrittelyssä on sen täysvaltaisilla jäsenillä sekä erilaisilla asenteilla, joita jäsenyyteen liittyen vallitsee. Kukaan tutkimusosallistujista ei suoraan ilmaise kuuluvansa Suomi-toimintayhteisöön, vaan kuulumisen kokemuksia rakentuu pienempien, usein vapaamuotoisten, sosiaalisten toimintayhteisöjen kautta. Samalla esimerkiksi kokemukset turvaverkosta ja yhteisön tuesta kumpuavat suomalaisen yhteiskunnan sijaan tällaisista mikrotason sosiaalisista suhteista.

Toisen tutkimuskysymyksen kautta nostin analyysissäni esille erilaisia konkreettisia kielellisiä keinoja, käytänteitä ja tapoja, jotka esiintyivät haastatteluisa joko osallistujien kuulumista edistävinä tai sitä estävinä tekijöinä. Rakenteellisia toimintayhteisöjä leimaa englannin vahva rooli vuorovaikutuksen *lingua francana*. Tällä on

sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia osallistujien kuulumisen kokemuksiin. Englannin hyödyntäminen kommunikaation kielenä osallistaa S2-oppijaa esimerkiksi työpaikan kontekstissa erilaisiin spontaaneihin ja muodollisempiin tilanteisiin, jotka ovat oleellisia sosiaalisten suhteiden synnyn tai esimerkiksi päätöksentekoon osallistumisen kannalta. Se myös viestittää S2-oppijalle, että hänen läsnäolonsa otetaan huomioon tilanteessa ja näin tuottaa positiivisia kokemuksia toimijuudesta yhteisössä. *Lingua francan* avulla voidaan syventää työpaikan suhteita ja sen toimintayhteisön jäsenten yhteenkuuluvuutta esimerkiksi huumorin keinoin.

Englannin käyttö rakenteellisten toimintayhteisöjen vuorovaikutuksen kielenä aiheuttaa tutkimusosallistujissa myös epäröintiä. Vaikka sen avulla voidaan sisällyttää ei-suomenkielinen esimerkiksi työpaikan keskusteluihin ja näin luoda hetkellistä yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden tunnetta, ei se edistä S2-oppijan suomen kielen taitoa eikä siten pitkäaikaista, täysivaltaista osallisuutta suomenkielisessä ympäristössä. Aineistosta kumpuaakin toive mahdollisuudesta harjoitella myös suomenkielistä kommunikaatiota. Erään osallistujan työpaikalla tilanteeseen on löydetty ratkaisu limittäiskieleilystä: vuoroittain englannin- ja suomenkielisen vuorovaikutuksen avulla toimintayhteisön jäsenet voivat sekä osallistaa uutta jäsentä tilanteisesti että tukea häntä suomen kielen oppimisessa.

Siinä missä englanninkielisyydellä tai limittäiskieleilyllä pyritään ensisijaisesti osallistamaan rakenteellisen toimintayhteisön uusi jäsen sen käytänteisiin ja toimintoihin, mukaan pääsyä estää valikoiva suomenkielisyys. Aineistossa esiintyy kokemus siitä, että tilanteisen kielivalinnan avulla voidaan, tahallisesti tai tahattomasti, sulkea kielenoppija ulos sosiaalisesta toiminnasta tai jopa päätöksentekotilanteista. Sitä kuuluminen rakentuminen rakenteellisiin toimintayhteisöihin vaatii niiden täysvaltaisilta jäseniltä aktiivista pyrkimystä monikieliseen kommunikaatioon, joka pitää sisällään uudelle jäsenelle merkityksellisiä oppimistilanteita mutta myös muuta sosiaalista toimintaa. Näin hänelle voidaan mahdollistaa samanaikaisesti sekä asiantuntijuuden positioita että uuden kielen omaksumisen kannalta oleellista oppijuutta.

Vapaamuotoisissa toimintayhteisöissä, kuten ystäväpiireissä, joiden jäsenyys ei suoraan synny yhteiskunnan rakenteiden kautta, suomen kielen rooli on harvoin yhtä keskeinen kuin rakenteellisissa. Jäsenyyden ja kuulumisen rakentuminen niihin ei ole suoraan riippuvaista suomen kielen taidosta. Vapaamuotoiset toimintayhteisöt mahdollistavat S2-oppijalle tilan, jossa hän voi toimia kielellistä repertoariaan monipuolisesti hyödyntäen monenlaisissa vuorovaikutuksen positioissa. Samalla suomen kielen oppimista vahvistavat oppijan lähipiiristä löytyvät merkitykselliset toiset, jotka mahdollistavat tälle kielenoppimisen paikkoja esimerkiksi kannustamalla tätä omalla aloitteellaan toimimaan vuorovaikutuksessa suomeksi.

Paikkaan kuulumista käsittelevät tyyppikertomus ilmentää kieleen ja paikallisuuteen liittyvien ideologioiden vaikutusta vuorovaikutukseen Suomi-toimintayhteisön uusien ja vakiintuneempien jäsenten välillä. Asenteet konkretisoituvat vuorovaikutustilanteissa toimintayhteisön vakiintuneiden jäsenten toimesta muun muassa S2-

oppijan positiointina ulkomaalaiseksi tai oppijaksi esimerkiksi etnisyyteen liittyviin oletuksiin pohjautuvalla tilanteisella kielen valinnalla. Tämä aiheuttaa osallistujissa toiseuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Suomen kielen nähdään kuitenkin olevan myös mahdollisuus paikalliseen osallisuuteen erityisesti yhteiskunnan rakenteellisilla tasoilla, kuten työmarkkinoilla. Uuden jäsenen suomenkielisyys asettaisi toimintayhteisön tämän tasa-arvoiseen asemaan kenen tahansa muun suomea taitavan kanssa työnhakutilanteessa – tai näin sen ainakin pitäisi tehdä. Monet osallistujat toivovatkin oppivansa suomea lisää tulevaisuudessa sekä muiden kielenoppijoiden että suomenkielisten kontaktien tukemana.

Osallistujien tuottamat määritelmät kuulumisesta sisältävät runsaasti yhtymäkohtia tutkimus- ja teorialähteitteni näkemyksiin käsitteestä. Pidin tärkeänä sisällyttää myös osallistujien omia näkökulmia yksityiskohtineen käsitteenmäärittelyn ohelle, sillä sen tuottaman tiedon avulla minun oli mahdollista löytää osallistujien kertomuksista aihetta epäsuorastikin käsitteleviä kohtia. Teoreettiset lähteet tarjosivat lähtökohdan kuulumisen käsitteelle, mutta osallistujien omat määritelmät muodostivat varsinaisen työkalun sen käsittelyyn aineiston pohjalta. Kuuluminen määrittyi tutkimuksen aikana pitkälti tunneperustaiseksi prosessiksi. Sen ytimessä on yksilön kokemus kotoisuudesta, mukavuudesta, turvasta sekä ympäröivän yhteisön hyväksynnästä. Kuuluminen kytkeytyy siten sekä sosiaalisiin suhteisiin että yksilön tuntemuksiin olinpaikkaansa kohtaan. (Ks. luku 4.1; Yuval-Davis 2006: 197; Antonisch 2010: 1.)

Analyysin edetessä kuulumisen yhteys sen lähikäsitteisiin, identiteettiin ja osallisuuteen, sekä toimintayhteisön käytänteisiin konkretisoitui entisestään. Aineistoesimerkit tuovat esille, että erilaiset kielelliset käytänteet, teot ja asenteet vaikuttavat ensin kielenoppijan osallisuuden mahdollisuuksiin, käsityksiin itsestään ja paikastaan yhteisössä ja siten myös kuulumisen kokemukseen. Kieli on työkalu, jota sekä toimintayhteisön uudet että vakiintuneet jäsenet voivat resurssiensa mukaan hyödyntää niin kuulumisen rakentamisessa kuin sen estämisessä. Pidänkin valintaani kohdistaa tutkimuksen näkökulma toimintayhteisöjen käytänteisiin onnistuneena, sillä ne osoittautuivat keskeiseksi tekijäksi kuulumisprosessin alkamisessa, muotoutumisessa ja estymisessä.

Vaikka aivan samoista lähtökohdista kumpuavaa kuulumisen tutkimusta ei ole tietävästi tehty, tukee maisterintutkielmani aiempien tutkimusten esille nostamia päätelmiä yksilön ja yhteisön suhteesta kuulumisen kentällä. Analyysini osoitti, että S2-oppijan osallisuus ja sitä kautta kuulumisen rakentuminen saa merkittävää tukea monikielisistä toimintayhteisöistä. Myös Intke-Hernández (2020: 151) havaitsee monikielisten sosiaalisten ympäristöjen herättävän maahanmuuttajaaideissa osallisuuden kokemuksia. Sekä Banaś (2018: 110–111) että Vallentin (2019: 246–247) korostavat kielellisten valintojen keskeisyyttä ihmisten ja ihmisryhmien yhdistämisessä sekä erottamisessa. Samoin tämän tutkimuksen aineisto viittaa kielen ja kielitaidon oleelliseen rooliin toimintayhteisöjen muodostumisessa ja muokkautumisessa. Banaś:n (2018) ja Vallentinin (2019) tarkastelutavoista eroten havaintoni kiinnittyvät kuitenkin

ensisijaisesti kielenkäyttötilanteisiin ja esimerkiksi kommunikaation kielen valintaan eivätkä yksittäisiin sanoihin tai kielenaineisiin.

Myös S2-oppijoiden toimintayhteisöjen järjestäytyminen tämän tutkimuksen aineistossa saa tukea aiemmasta tutkimuksesta. Havaintoni osallistujien suhteista rakenteellisiin toimintayhteisöihin liittyy Pöyhösen ym. (2019: 189) esille nostamiin heikkoihin suhteisiin, joilla he tarkoittavat esimerkiksi kontakteja viranomaisiin tai institutionaalisiin toimijoihin: ne ovat molemmissa tutkimuksissa osallistujien pääasi-
allisia kytköksiä Suomen valtaväestöön. Heikkojen suhteiden on todettu olevan merkityksellisiä hyväksytyksi tulemisen kokemuksen kannalta, mikä puolestaan vaikuttaa paikkaan kiinnittymiseen (Kokkonen 2010: 212). Tämän tutkimuksen kohdalla osallistujien suhteet edellä mainittuihin toimintayhteisöihin eivät ole, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta, kuitenkaan kovin läheisiä. Tämä seikka sekä kokemus kuulumisen ja osallisuuden rakentumisesta pitkälti monikielisten toimintayhteisöjen varaan lienee merkittävä taustatekijä laajemman paikallisen kuulumattomuuden kokemuksessa. Jos suomen kielen oppija ei saa osallisuuden mahdollisuuksia ja sitä kautta merkittäviä sosiaalisia suhteita myös ensisijaisesti suomenkielisissä toimintayhteisöissä, samaistumista suomalaisuuteen, suomenkielisyteen tai paikallisuuteen ei pääse tapahtumaan.

Otin tutkimukseen mukaan kaikkiaan neljä haastattelua, joten osallistujamäärällisesti aineisto on melko suppea. Toisaalta kaikki haastattelut ovat ajallisesti laajahkoja ja ne tuottivat sellaisenaan runsaasti analysoitavaa aineistoa. Huomasin analyysin edetessä, että vielä syvällisemmän tulkinnan mahdollistamiseksi olisin voinut pyrkiä haastattelujen aikana syventämään osallistujien kertomuksia entisestään tarkentavien kysymysten kautta. Tämä olisi edesauttanut aineiston kertomusten laajenemista monipolvisemmiksi ja laajentanut näin käsiteltävää aineistoa. Toisaalta liiallinen ohjailu olisi voinut suunnata kertomuksia tarpeettomasti ja keskeyttää niiden luonnollisia etenemissuuntia. Tämän vuoksi pyrin pysyttelemään haastattelijana kuuntelijan roolissa niin paljon kuin mahdollista. Kaikkiaan suhteellisen vapaamuotoinen haastattelumuotoinen aineisto sopi tämän tutkimukseen erinomaisesti, sillä sen tarkoituksena oli tarkastella spontaaneja kertomuksia liittyen osallistujien kokemuksiin kuulumisesta.

Haastateltavien haku tutkielmaa varten tapahtui ilman ennakkoon asetettuja kriteerejä esimerkiksi koulutusasteeseen, ammattiin tai sosioekonomiseen tilanteeseen liittyen. Tutkimusprosessin reflektoinnissa on kuitenkin otettava huomioon, että kaikki haastateltavat olivat sosioekonomisesti sellaisessa asemassa, jossa heillä oli mahdollisuus osallistua erilaisiin rakenteellisiin ja vapaamuotoisiin yhteisöihin. Näin heillä oli myös kokemuksellisia resursseja pohtia kuulumistaan niin sosiaalisella, paikallisella kuin yhteiskunnallisella tasolla. Tämän tutkielman toteuttamisen kannalta aineisto olikin varsin hedelmällinen ja tarjosi paljon tартtumapintoja analyysiin. On kuitenkin huomioitava, ettei tämän osallistujajoukon näkemyksiä voida yleistää

Suomessa asuvien S2-oppijoiden kollektiiviseksi kokemukseksi kuulumisesta, sillä erilainen lähtökohta osallistumiseen muokkasi näkökulmia merkittävästi.

Paikka työelämässä on kaikille tutkimusosallistujille yhteinen lähtökohta. Tämä vaikutti vahvasti esimerkiksi siihen, minkälaisen esimerkkien kautta he havainnollistivat kokemuksiaan erilaisissa toimintayhteisöissä: työyhteisö on yksi keskeisimmistä tässä tutkielmassa käsiteltävistä vuorovaikutuksen paikoista. Samalla tämä tarkoittaa, että kaikki haastateltavat ovat vähintään rakenteellisella tasolla kytköksissä suomalaisen yhteiskuntaan ja sen käytänteisiin – siten myös esimerkiksi mahdollisuuksia kuulumisen rakentumiseen tarjoutuu jo enemmän kuin sellaisille, joilla ei tällaisia yhteyksiä ole. Analyysin näkökulma ja siitä johdetut päätelmät olisivatkin hyvin erilaisia, jos olisin haastatellut esimerkiksi työttömiä tai kotoutumiskoulutuksessa olevia S2-oppijoita.

Käytin analyysimenetelmänäni tutkimuksessa sisällönanalyysia sekä narratiivista analyysia, jonka kentältä hyödynsin tyyppikertomusten teoriaa aineisto-osia ja otellessani. Tyyppikertomuksen muodostamisen keskiössä ovat esimerkiksi aineistossa yleisimmin esiintyvien juonenkulkujen, teemojen ja henkilöiden kokoaminen yhtenäiseksi kokonaisuudeksi (Saaranen & Eskola 2003: 151). Sovelsin omassa tutkimuksessani tyyppikertomusten teoriaa sikäli poikkeuksellisesti, että yhdistäessäni kertomuksia kokonaisuuksiksi säilytin tutkimusosallistujat omina yksiköinä muodostamatta heistä yhtä kollektiivista kertojaa (vrt. Bogdanoff 2016: 54–55). Tähän ratkaisuun minut johti ensisijaisesti se, että koin yhden kertojaäänänen muodostamisen sulkevan pois runsaasti analyysin kannalta oleellisia, luonteeltaan henkilökohtaisempia kokemuksia tai taustatekijöitä. Kuulumisen kokemuksen henkilökohtaisuus oli merkittävä osa tutkimusta ja halusin mahdollistaa sen välittymisen suojaten samalla mahdollisimman vahvasti osallistujien yksityisyyttä. Siten yksittäisistä äänistä koottu yhtenäinen tyyppikertomus toimi luontevana ratkaisuna.

Yksi vaihtoehtoinen analyysin lähtökohta tutkimukselleni olisi ollut diskurssintutkimuksessa, jossa kielenkäyttöä tarkastellaan erilaisia merkityksiä luovina valintoina (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 94). Paikoin analyysiotteeni läheneekin diskurssianalyysia sellaisten ilmaisujen kohdalla, jotka näin selvästi tarkoituksellisesti tuote-
tuiksi ja esimerkin kokonaismerkitystä vahvasti ohjaaviksi. Pääasiallisesti pitäydyin kuitenkin narratiivista analyysia tukevalla pienten tekstikokonaisuuksien tasolla. Päätökseni poissulkea diskurssianalyysin laajempi käyttö perustuu ensisijaisesti aineiston taustatekijöihin: haastattelujen englanninkielisyyden vuoksi en voinut varmistua siitä, että kaikki haastateltavien tuottamat yksittäiset ilmaisut ja sävyt ovat tarkoituksellisia ja siten tietyistä diskursiivisista valinnoista kumpuavia. En nähnyt yksityiskohtaista merkitysten tulkintaa kovin luotettavana lähtökohtana analyysille. Englanninkielisen aineiston mikrotason tarkastelu olisi myös voinut aiheuttaa tulkinnan haasteita, sillä edistyneestä taitotasostani huolimatta englanti ei ole ensimmäinen kieleni. Diskurssintutkimuksen vaikutteilla tuetun narratiivisen otteen kautta saatoin tarkastella sekä tekstien kokonaismerkityksiä että pienempiä merkityksellisiä osia.

Tämä tutkimus on tuottanut maahanmuuttajien kotoutumisprosessin kannalta tärkeää tietoa siitä, millaiset kielelliset käytänteet, asenteet ja ympäristöt vaikuttavat S2-oppijoiden kokemusten perusteella heidän kuulumisensa rakentumiseen erilaisissa paikallisissa toimintayhteisöissä. Tutkimuksesta ilmenee, että kuulumisen rakentuminen edellyttää uuden jäsenen ja toimintayhteisön ytimen välistä aktiivista vastavuoroisuutta niin asenteiden kuin käytänteiden tasolla. Aineistoesimerkeistä voidaan havaita, että kielellistä toimijuutta ja osallisuutta tarjoavat toimintayhteisöt ovat merkittävimpiä kuulumisen rakentajia – usein tällaisia ovat rakenteellisista normeista luontevimmin irtautuvat vapaamuotoiset yhteisöt, kuten ystäväporukat.

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi kotoutumiskoulutuksen suunnittelutyössä, jossa niiden avulla voidaan kehittää yhteiskunnallista ja sosiaalista osallisuutta edistävää koulutusta ja toimintaa. Työpaikan toimintayhteisöä koskevat tulokset ovat sovellettavissa myös työyhteisöjen hyvinvoinnin ja inklusiivisuuden edistämistyössä: tutkimus osoittaa tarpeen työelämän kielikäytänteiden päivittämiseen niin, että ne tukevat mahdollisuuksien mukaan toimintayhteisön uuden jäsenen suomen kielen oppimista.

Mielenkiinto tutkimuksen aiheeseen nousi omakohtaisista kokemuksistani suomi toisena kielenä -opettajana. Näin tutkimusaiheen sekä mielekkäänä että tärkeänä sen yhteiskunnallisen merkityksen lisäksi oman ammattitaitoni kehittymisen kannalta, sillä toivoin löytäväni lähestymistapoja kuulumisen kokemusten rakentamiseen kielenopetuksen kautta. Tutkimusprosessi edistikin asiantuntijuuttani alalla muun muassa alleviivaamalla toimintayhteisöjen suomenkielisten jäsenten, kuten eri koulutusasteiden opettajien, vastuuta oppijoiden aktiivisessa osallistamisessa yhteisönsä käytänteisiin. Pelkkä avoin ovi ei aina riitä – usein on tärkeää, että ovelle tullaan vastaan.

Tulevaisuuden tutkimuksessa voitaisiin tarkastella kielellisten käytänteiden ja kuulumisen kokemuksen yhteyttä taustaltaan erilaisten oppijaryhmien näkökulmasta. Kotoutumiskoulutuksen kehittämisen kannalta hyödykkäintä olisi kohdistaa tutkimus kotoutumiskoulutuksen asiakkaisiin; S2-lapsia tai -nuoria haastatteleamalla kuulumista voitaisiin taas tarkastella erityisesti peruskoulun ja nuoruusajan toimintayhteisöjen konteksteissa. Vaihtoehtoisesti aihetta voitaisiin tutkia rajaten havainnointi tietyn fyysisen tilan, kuten koulun tai työyhteisön, sisäisiin toimintayhteisöihin. Laaja kielen ja kuulumisen yhteyksiä tarkasteleva tutkimusjatkumo mahdollistaisi aktiivisen kehittämistyön eri-ikäisten ja -taustaisten S2-oppijoiden kielenoppimisen sekä osallisuuden parissa.

LÄHTEET

- Anderson, Benedict 2007: *Kuivitellut yhteisöt*. Tampere: Vastapaino.
- Antonisch, Marco 2010: Searching for belonging: an analytical framework. – *Geography compass* 4 (6) s. 644–659. – <http://dx.doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x> 4.1.2023.
- Banaś, Anna 2018: Us, them and all the others. Analyzing belonging among Japanese immigrant women in The Netherlands. – Leonie Cornips & Vincent A. de Rooij (toim.), *The Sociolinguistics of Place and Belonging: Perspectives From the Margins* s. 89–112. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bogdanoff, Minna 2016: *Turvapaikanhakijoiden opettajien ammatilliset identiteetit ja kielikäsitteet*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos ja kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201606153085> 27.3.2023.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom 1990: Positioning: The Discursive Production of Selves. – *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20 (1) s. 43–63. – <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x> 22.2.2023.
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally 1992: Communities of practice: Where language, gender, and power all live. – Kira Hall, Mary Bucholtz & Birch Moonwomon (toim.), *Locating Power. Proceedings of the 1992 Berkeley Women and Language Conference* s. 89–99. Berkeley: Berkeley Women and Language Group. – <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Communitiesof.pdf> 23.1.2023
- García, Ofelia & Wei, Li 2014: *Translanguaging: language, bilingualism and education*. Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.
- Georgakopoulou, Alexandra 2015: Small stories research. – Anna De Fina & Alexandra Georgakopoulou (toim.), *The Handbook of Narrative Analysis* s. 255–271. Malden, MA: John Wiley & Sons Inc.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005: Kerronnallinen haastattelu. – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 189–222. Tampere: Vastapaino.
- Härkönen, Anne 2011: *Suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisöissä. IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2011121611808> 25.5.2023.
- Intke-Hernández, Minna 2020: Osallisena yhteisessä arjessa. Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. – Sabine Grasz, Tiina Keisanen, Florence Oloff, Mirka Rauniomaa, Iira Rautiainen & Maarit Siromaa (toim.), *AFinLAN vuosikirja 2020* s. 115–136. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 78. – <https://doi.org/10.30661/afinlavk.89414> 16.1.2023
- Jäppinen, Tuula 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikaipaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. *Puhe ja Kieli* 31 (4) s. 193–214. – <https://journal.fi/pk/article/view/4754> 31.3.2023.
- Kallio, Aku 2023: Litterointimerkit ja esimerkkiotteet. – Jaana Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. – <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointiesimerkit/> 27.3.2023.

- Kalocsai, Karolina 2013: *Communities of Practice and English As a Lingua Franca: A Study of Students In a Central European Context*. Berlin: De Gruyter.
- Kokkonen, Lotta 2010: *Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestäään uuteen sosiaaliseen ympäristöön*. Jyväskylä Studies in Humanities, 143. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4068-3> 1.4.2023.
- Kokkonen, Lotta, Pöyhönen, Sari, Reiman, Nina & Lehtonen, Tuija 2019: Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta. – Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. s. 92–102. Työ- ja elinkeinoministeriö. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7> 1.4.2023.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Annettu 30.12.2010. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> 4.3.2023.
- Latomaa, Sirkku 1998: English in contact with “the most difficult language in the world”: The linguistic situation of Americans living in Finland. – *International Journal of the Sociology of Language* 133 s. 51-71.
- Lave, Jean & Wenger, Etienne 1991: *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lehtimaja, Inkeri, Kotilainen, Lari & Kurhila, Salla 2021: Monikielisyyden haasteet työyhteisössä. – *Työelämän tutkimus* 19 (3) s. 452–463. <https://doi.org/10.37455/tt.109950> 12.2.2023
- Lehtonen, Heini 2021: Limittäiskieleilyä luokkaan. – Maria Ahlholm, Irina Piippo & Päivi Portaankorva-Koivisto (toim.), *Koulun monet kielet* s. 70–90. AFInLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2021 (13). – <https://doi.org/10.30660/afinla.100292> 7.3.2023.
- Lubliner, Shira & Grisham, Dana L. 2017: *Translanguaging*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Lähdesmäki, Tuuli, Ahvenjärvi, Kaisa, Hiltunen, Kaisa, Jäntti, Saara, Säaskilahti, Nina, Saresma, Tuija & Vallius, Antti 2014: Mapping the Concept(s) of Belonging. – S. D. Picken & J. Platt (toim.), *The Fourth Asian Conference on Cultural Studies: Official Conference Proceedings* s. 85–99. – <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64992/mapping%20the%20concepts%20of%20belonging.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 12.1.2023.
- Mantila, Harri 2005: Suomi kansalliskielenä. – Marjut Johansson & Riitta Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 300–315. Helsinki: Gaudeamus.
- Marlina, Roby & Xu, Zhichang 2018: English as a Lingua Franca. – John I. Lontos & Margo DelliCarpini (toim.), *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching. First Edition*. John Wiley & Sons, Inc. – <https://doi.org/10.1002/9781118784235.eelt0667> 20.3.2023.
- Mauranen, Anna 2018: Conceptualising ELF. – Jennifer Jenkins, Will Baker & Martin Dewey (toim.), *The Routledge Handbook of English as a Lingua Franca* s. 7–21. Abingon, Oxon; New York, NY: Routledge.
- MOT Espanja. Kielikone oy. – <https://www.sanakirja.fi/> 31.3.2023.
- MOT ODE = MOT Oxford Dictionary of English. Kielikone oy. – <https://www.sanakirja.fi/> 4.3.2023.

- Opetushallitus 2022: *Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2022*. Määräykset ja ohjeet 2022:1a.
 – https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf 19.3.2023.
- 2023: *Kielitaidon tasojen kuvausasteikko*. –
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kielten_taitotasoasteikko.pdf
 6.2.2023.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pöyhönen, Sari, Kokkonen, Lotta & Tarnanen, Mirja 2019: Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. – E. Lyytinen (toim.), *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. s. 183–204. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimus / Siirtolaisuusinstituutti, 2. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201905152627> 25.2.2023.
- Rask, Shadia & Castaneda, Anu 2019: Syrjintäkokemukset ja niiden yhteys hyvinvointiin ja kotoutumiseen ulkomaalaistaustaisessa väestössä. – Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.), *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: tutkimusartikkeleita kotoutumisesta* s. 92–102. Työ- ja elinkeinoministeriö. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7> 1.4.2023.
- Ruuska, Katharina 2020: *At the Nexus of Language, Identity and Ideology. Becoming and Being a Highly Proficient Second Language Speaker of Finnish*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. –
https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/72334/1/978-951-39-8366-6_vaitos_2020_11_09.pdf 14.1.2023.
- Ruuska, Katharina & Suni, Minna 2022: Omaa paikkaa etsimässä: edistyneisyys suomea toisena kielenään puhuvien kokemana. – Aarikka, L., K. Priiki & I. Ivaska (toim.), *Soveltavan kielitieteilijän sormenjälkiä etsimässä: Kielen rakenteet ja niiden käyttäjät Kirsti Siitosen tutkimuksellisiin kiintopisteinä*. AFinLA-teema 2022 (14) s. 19–39. –
<https://doi.org/10.30660/afinla.111374> 25.5.2023.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo 2017: Haastatteluaineiston litterointi. – Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* s. 427–444. Tampere: Vastapaino.
- Saaranen, Anita & Eskola, Jari 2003: Narratiiveja narratiiveista. Eläytymismenetelmäaineiston koettelua. – Jari Eskola, Anja Koski-Jännes, Eija Lamminluoto, Anita Saaranen, Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.), *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita* s. 143–162. Kuopio: Kuopio University Press.
- Seppänen, Anna, Rask, Shadia & Kuusio, Hannamaria 2020: Kuulumisen kokemus. – Hannamaria Kuusio, Anna Seppänen, Satu Jokela, Laura Somersalo & Eero Lilja (toim.), *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019* s. 74–81. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2020. –
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139210/URN ISBN 978-952-343-034-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139210/URN%20ISBN%20978-952-343-034-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y) 3.1.2023.
- Sisäministeriö 2023: *Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan*. –
<https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> 19.3.2023
- Sun, Dukkeum & Ruohotie-Lyhty, Maria 2022: Imagined Identities and Communities in the Learning Context of Finnish as a Second Language. – *Nordand: Nordisk tidsskrift for*

- andrespråksforskning* 17 (1) s. 16–32. – <https://doi.org/10.18261/nordand.17.1.2> 13.2.2023.
- Suni, Minna 2010: Työssä opittua: työntekijän näkökulma ammatilliseen kieli- ja viestintätaitoonsa. – M. Garan & M. Kinnunen (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2010* n:o 2 s. 45–58. – <https://journal.fi/afinla/article/view/3875> 14.2.2023.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2021: *Keskeiset kotoutumiseen liittyvät käsitteet*. – <https://kotoutuminen.fi/keskeiset-kasitteet> 19.3.2023
- Vallentin, Rita Tamara 2019: Language and Belonging. Local Categories and practices in a Guatemalan Highland Community. – Konstanze Jungbluth & Mônica Maria G. Savedra (toim.), *Linguistic Construction of Social Boundaries: Identities and Belonging*. volume 4. Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Warszawa; Wien: Peter Lang. – <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/48511/9783631768921.pdf?sequence=1> 3.1.2023.
- Wardhaugh, Ronald & Fuller, Janet M. 2021: *An Introduction to Sociolinguistics*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Wenger, Etienne 1998: *Communities of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yuval-Davis, Nira 2006: Belonging and the politics of belonging. – *Patterns of Prejudice* 40 (3) s. 197–214. – <https://scottbarrykaufman.com/wp-content/uploads/2020/05/document-7.pdf> 4.1.2023
- 2010: Theorizing identity: beyond the ‘us’ and ‘them’ dichotomy. – *Patterns of Prejudice* 44 (3) s. 261–280. – <http://dx.doi.org/10.1080/0031322X.2010.489736> 18.2.2023.

LIITTEET

LIITE 1. LITTEROINTIMERKIT

(A)	Alma
(D)	David
(R)	Rosa
(S)	Simon
(W)	Weera (haastattelija)
(.)	Tauko
Y-	Sana keskeytyy
((nauraa))	Nonverbaalinen toiminto selitettynä

Lähteet (mukailtuna):

Kallio, Aku 2023: Litterointimerkit ja esimerkkiotteet. – Jaana Vuori (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. – <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointiesimerkit/> 27.3.2023.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo 2017: Haastatteluaineiston litterointi. – Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo, Ruusuvuori, Johanna (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* s. 427–444. Tampere: Vastapaino.